

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αριθμός .Χειρογράφου 2902 Α'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Σωκράτης Δ. Γεωργούλας

Δημοδιδάσκαλος

1964

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Σημειώσεις (αντί προλόγου).
2. Σπλάντζα – Spiaggia –Αμμουδιά: (θέσις, φύσις, σχηματισμός του εδάφους, έκτασις, σεισμοπάθεια, μετακινήσεις συνοικισμού, Ιστορία, καταγωγή και κινήσις του πληθυσμού, οικονομία, προτάσεις, τοπωνύμια).
3. Δημοτικόν Σχολείον Αμμουδιάς.
4. Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Αμμουδιάς.
5. Ιερά Μονή Αγίας Ελένης.
6. Άγιος Δονάτος.
7. Ήθη – έθιμα - προλήψεις: (Άγιος Βασίλειος, Θεοφάνεια, Πρώτη Μαρτίου, Ευαγγελισμός, πρώτη Απριλίου, πρώτη Μαΐου, 15 Αυγούστου, 21^η Νοεμβρίου, Χριστούγεννα, Αποκριές, Καθαρά Δευτέρα, τρίμερον, του Λαζάρου, Μ. Πέμπτη, Μ. Παρασκευή, Μ. Σάββατον, Ανάστασις, επισκέψεις, ξενητιά, φιλοξενία, σχέσεις μελών της οικογενείας, αρραβώνες, γάμος, εγκυμοσύνη – λοχεία – γέννησις τέκνου – ανατροφή του, Βάπτησις, ετεροβαπτισμός, θάνατος, μνημόσυνα, κληρονομιά).
8. Προλήψεις: («παγανιές», διάβολοι κ.λ.π).
9. Στολαί: (Αρρένων – θηλέων – παίδων).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Η παρούσα προέρχεται εξ ολοκλήρου σχεδόν εκ πληροφοριών τας οποίας έλαβον παρά κατοίκων Αμμουδιάς. Οι περισσότεροι εξ αυτών αγνοούν την Ελληνική γλώσσαν και ομιλούν «αρβανίτικα».

Σκοπός της παρούσης είναι η κατά το δυνατόν πλήρης απεικόνισις της ζωής του τόπου σήμερον και ειδικότερον κατά το παρελθόν.

Εν Αμμουδιά τη 8^η Μαΐου 1964
Σωκράτης Δ. Γεωργούλας
Δημ.Λος

Ἄπενεμήθη ὑπό τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. *Ζρίζας*
ἔπαινος. *μ.α.*... χρηματικῆς ἐνισχύσεως... *1500*.....
δραχμῶν εἰς τόν συλλογέα τοῦ παρόντος ὑπ' ἀριθ. χ/φου
...*2.902*... διὰ τὴν λαογραφικὴν αὐτὴν συλλογὴν του.

ΣΠΛΑΝΤΖΑ – ΣΠΙΑΓΓΙΑ – ΑΜΜΟΥΔΙΑ

Θέσις: Επί της δεξιάς όχθης και παρά τας εκβολάς του Μαύρου ποταμού, τον οποίον αποτελούν οι ποταμοί Αχέρων¹, υιός της Δήμητρας, Κώκυτας,² Βουβός και άλλοι μικρότεροι εκτίσθη χωρίον ονομαζόμενον σήμερον Αμμουδιά και παλαιότερον Σπλάντζα (Spiaggia). Το χωρίον δύναται να θεωρήθη ως τοιούτον του «Κάτου Κόσμου», καθ' ότι επήδησεν εκ των σπλάχνων της Αχερουσίας³ λίμνης. Ο ποταμός συνολικού μήκους 16 χιλιομέτρων πηγάζει εκ της ιστορικής Κιάφας του Σουλίου και αφού διέλθη αναρίθμητα άγρια φαράγγια και σχηματίση πολλούς καταρράκτας, εκβάλλει εις τον όρμον της Σπλάντζας.

Φύσις: Η φύσις μαγευτική ιδίως την άνοιξιν, μη στερούμενη γοητείας και κατά τας λοιπάς του έτους εποχάς. Το τοπίον κατά τον Χειμώνα δίδει ζώσαν την εικόνα των «Κάτω χωρών της Ευρώπης». Η πεδιάς μεταβάλλεται εις θαλασσολίμνην, το χωρίον εις αμμώδη μικράν νήσον. Καθ' ότι τα θολά ύδατα του πλημμυριζόντος ποταμού συνενούνται μετά των υδάτων του «βάλλτου» ο οποίος περιβάλλει το χωρίον Β.Α. δεχόμενος τα αφρίζοντα κύματα του Ιονίου πελάγους. Αλλά και ο συνοικισμός πολλάκις δέχεται τα ύδατα των ως άνω υγρών στοιχείων. Τον Νοέμβριον του έτους 1962 τα ύδατα είχαν κατακλύσει μεγάλο μέρος του συνοικισμού και ψάρια 0,03 έως 0,06 μ. έπλεον εις την αυλήν του Σχολείου.

Σχηματισμός του εδάφους: Η καθαρώς έκτασις του συνοικισμού (το δέλτα του Μαύρου) είναι δημιούργημα των προσχώσεων της θαλάσσης εις το έργον της οποίας ελάχιστα συνέβαλλεν ο ποταμός. Η έκτασις του συνοικισμού αυξάνει συνεχώς το βάθος της επιφανείας του όρμου, ο οποίος τείνει να αφανισθεί μετ' αυξανομένως κατ' έτος ταχύτητος.

Σεισμοπάθεια: Κατ' αραιά χρονικά διαστήματα η περιοχή συγκλονίζεται υπό τοπικών σεισμικών δονήσεων συνοδευομένων υπό βοής και υπογείων βροντών. Η τελευταία επισυνέβη τον Δεκέμβριον του έτους 1962.

Μετακινήσεις του συνοικισμού: Προ τετρακοσίων περίπου ετών βορείως του λόφου «Γορτσούλα» εις θέσιν «Φρασίγια» (Φράξος) εγκατεστάθη ο πρώτος κάτοικος Αμμουδιάς, Λιωλιάκης Ρώζος, ο οποίος δεν άφησεν απογόνους. Αργότερον περί το έτος (1700) συναντώμεν κατοίκους εις θέσιν, όπου ο Ι. Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου. Μετά την επιδημίαν της νόσου χολέρας (1879) οι κάτοικοι μετεφέρθησαν εις την

---

¹. Οδός των νεκρών ή ποταμός της θλίψεως, του άχους.

². Ποταμός των οδυρμών, των θρήνων.

³. Είσοδος του κόσμου των νεκρών.

τωρινήν θέσιν του συνοικισμού. Τα κύματα της θαλάσσης κατά την μαρτυρίαν της αιωνοβίου Δήμητρας Χρήστου έφθانون τότε έως την θέσιν, όπου σήμερον το κτήριο του Δημ. Σχολείου.

Ιστορία: Ο συνοικισμός ανεγνωρίσθη το πρώτον ως κοινότης του Ελληνικού κράτους με την ονομασίαν «Σπλάντζα», (χωρίον της επαρχίας Νικοπόλεως και Πάργας) διά του Β.Δ. 7-8-1919 Φ.Ε.Κ.Α 181/1919. Διά του υπ' αριθ. Β.Δ.12-3-1928 Φ.Ε.Κ.Α 81/1928 υνωμάσθη «Αμμουδιά». Διά του υπ' αριθ. Β.Δ. 21-3-1937 Φ.Ε.Κ.Α 119/1937 υπήχθη εις τον Νομόν Θεσπρωτίας. Τελικώς δε διά του Α.Ν. 950/1946 Φ.Ε.Κ.Α 49/1946 υπήχθη εις τον Νομόν Πρεβέζης.

Κατά την μυθολογίαν η περιοχή της κοινότητος άνηκεν εις την εξουσίαν των χθονίων θεών, πιθανώς απετέλει τον «ασφοδελόν λειμώνα», κατοικουμένη υπό των Κιμμερίων (προσωποποιήσις των ψυχών), εξού Αχέρων ποταμός και Αχερουσία λίμνη. Την πίστιν των αρχαίων ενίσχυον και τα ακόλουθα:

Πρώτον η άγρια όψις του τοπίου. Η ανεξερεύνητος και αφιλόξενος ελώδης περιοχή, η οποία ήτο πλήρης υδροβίων φυτών, δέντρων και ζώων. Η απότομος και μυστηριώδης εξαφάνισις των πλουσίων υδάτων των ποταμών εντός του υδροβίου φυτικού κόσμου προ οφθαλμών του έκπληκτου παρατηρητού.

Δεύτερον ο Πυριφλεγέθων⁴ (ποταμός πύρινος) σύμβολον της αδυσώπητου και φρικώδους Κολάσεως, πηγάζων ανατολικώς του αντερείσματος (επί του οποίου ευρίσκειται σήμερον η Μονή Αγίας Παρασκευής Μπούντας) διευθύνετο Β.Δ., εντός της λίμνης κινούμενος, αργός και φωσφωρίζων. Ο ποταμός μετά την αποξήρανσίν του έλους της Μπούντας εξηφανίσθη.

Τρίτον η ικανότης των ιερέων του «νεκυομαντείου των Θεσπρωτών» να εξάπτουν την φαντασίαν των επισκεπτών του μαντείου, διά μεθόδων αγνώστων εις τας λεπτομερείας των σήμερον.

Τέτατον η πολλή μεγάλη θνησιμότης των κατοίκων των πέριξ περιοχών, λόγω κυρίως ελονοσίας.

Παραθέτω τον σωζόμενον έως σήμερον μύθον «περί των στοιχείων του βάλτου», τον οποίον οι στεναγμοί, κατά την μαρτυρίαν των κατοίκων Αμμουδιάς, μόλις προ πέντε ετών έπαυσαν. «Τα στοιχειά», όπως μας διηγείται ο Αναστάσιος Χρ. Τούλιας, ήσαν δύο. Εν εντός του έλους της Σπλάντζας και το άλλον εντός του έλους της Μούντας, ωνομάζοντο δε «Μπούμπης» και «Μπούντης» αντιστοίχως. Ο «Μπούμπης» ήτο «στοιχείο» τεραστίων διαστάσεων, οφιοειδές, εμώτερον και αιμοβόρον, αδελφός του «Μπούντη» «κί' αλλοίμονο στους ζωντανούς αν ποτέ κατόρθωνε κι έκοβε τις βαρειές χαλύβδινες αλυσίδες του». Την νύκτα περιφέρετο αδιακόπως.

---

⁴ Εις τον Αθην έρρεον οι ποταμοί: Στύξ, Πυριφλεγέθων, Λήθη, Αχέρων και Κωκυτός.

Την πρωίαν δε αναπαυόμενος εις τινα άκραν του έλους, εστέναζεν αλληλοδιαδόχως με τον αδελφό του επί ώρας ολοκλήρους. Τα δυό «στοιχειά», φύλακες νυκτερινοί των πυλών του Άδου και στενοί συνεργάτες του Κέρβερου ηκολούθησαν τους κυρίους των εις το ταξίδιον της λήθης. Με την φράσιν: «Ο Μπούμπης έρχεται» και σήμερα οι μητέρες φοβίζουσι τα ατακτούντα τέκνα των. Εις θέσιν «Σιεσσόπι» προ είκοσι περίπου ετών έζη βοοειδές ερπετόν, διαμέτρου κορμού 0,15 – 0,20 μ., χρώματος φαιοκίτρινου με φολίδας χρώματος φαιοπρασίνου. Ήτο εντελώς άκακος και ετρέφετο εκ του κυνηγιού υδροβίων πτηνών. Τούτον οι παλαιότεροι εθεώρησαν απόγονον του «στοιχειού».

Βορειοδυτικώς του συνοικισμού και εντός της περιφερείας της Κοινότητος, ευρίσκεται η θέσις της αρχαίας πόλεως Ελεάς. Τμήμα της πόλεως αυτής κατεποντίσθη. Την εκδοχήν αυτήν ενθαρρύνει το γεγονός, ότι επί αλιευτικών δικτύων, ριφθέντων εις τον βυθόν της θέσεως της θαλασσίου χώρου, περιεπλάκησαν πήλινα αγγεία. Τα σωζόμενα σήμεραν ερείπια απετέλουν πιθανώς την ακρόπολιν ή φρούριον αμύνης της πόλεως.

Επί του Χειμερίου ακρωτηρίου υψούτο «το Φανάρι» (φάρος) εξ' ου έλαβεν το όνομα της η περιοχή Φανάριον Ηπείρου. Το «Φανάρι» ήτο επί αιώνας ο οδηγός των κατά καιρούς επισκεπτών του νεκρομαντείου παρά το χωρίον Μεσοπόταμου.

Διήλθον δε εκ του χωρίου οι απεσταλμένοι του Περιάνδρου προς την συζύγου του Μέλισσαν, ο Ηρακλής ζητών δηλητηρίων διά τα βέλη του, ο Πλούτων και η Περσεφόνη, ο Όμηρος, ο Οδυσσεύς, ως και πλήθος ημιθέων, ηρώων και κοινών θνητών, έμφορτοι πλουσίων αναθημάτων, ζητούντες επικοινωνίαν μετά των νεκρών τους «αμνηνά κάρηνα». Τον ρόλον των νεκρών υπεδύοντο, πιθανώς, οι ιερείς του μαντείου, φέροντες καταλλήλους προς τούτο ενδυμασίας. Γνωρίζοντες δε εκ προηγουμένως συνομιλίας τας προθέσεις των επισκεπτών, έδιδον τας αρμόζουσας κατά περίπτωσιν απαντήσεις. Οι επισκέπται εξηπατώντο διά ψυχολογικής υποβολής και εκ των κυάμων του «βάλτου» τους οποίους εμασούσαν προηγουμένως και είχαν την ιδιότητα να θολώνουν τον νούν και εξάπτουν εις το έπακρον την φαντασίαν. Εις την επιτυχίαν του σκοπού εβοήθη και η δαιδαλώδης κατασκευή του επιβλητικού κτηριακού συγκροτήματος του μαντείου.

Τους χρόνους της Τουρκοκρατίας και μέχρι το έτος (1950) η Σπλάντζα ήτο λιμήν μεγάλης εμπορικής κινήσεως. Το γεγονός πιστοποιούν τα ερείπια του τελωνείου εις την αντίπεραν όχθην του ποταμού.

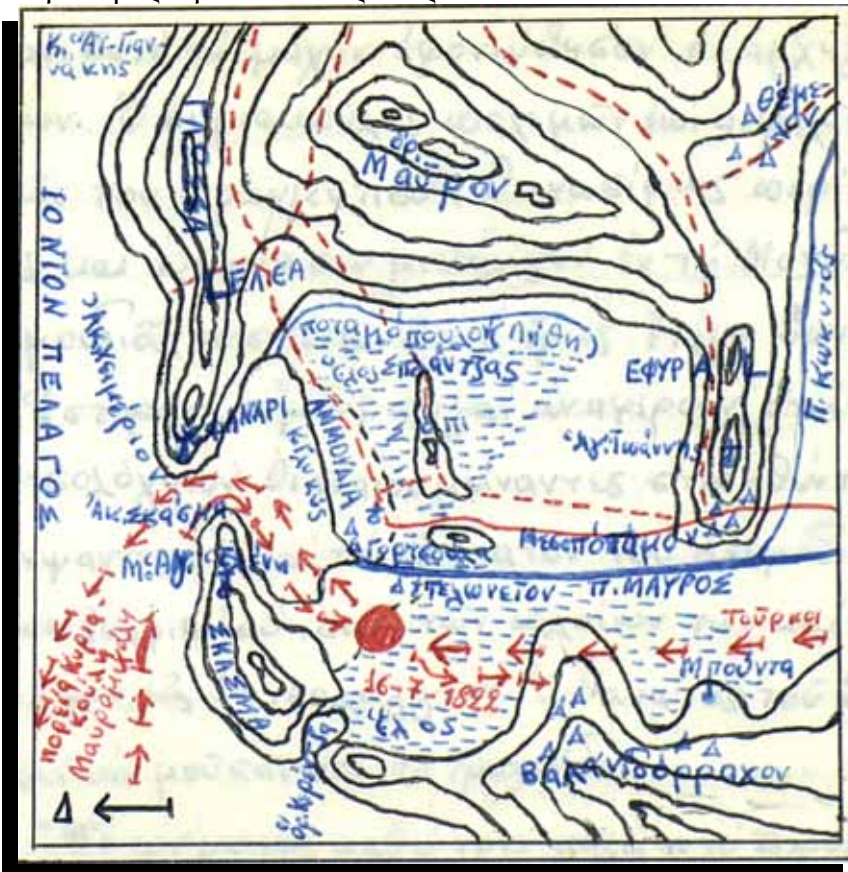
Το χωρίον, ως εκ της θέσεως του περιήλθεν εις την κυριότητα διαφόρων λαών: Τούρκων, Αλβανών, Ιταλών, Βενετών, Αράβων ως και πειρατών.

Την εποχή των αγώνων του Έθνους κατά της Τουρκικής δουλείας ο τόπος κατέστη μάρτυς της ηρωικής θυσίας του ήρωος του Βαλτετσίου Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

Ο πασάς των Ιωαννίνων Αλής Τεπελενλής απεστάτησεν και κατ' εντολήν (χάττι-σερίφ) του Σουλτάνου επολιορκείτο στενώς εν Ιωαννίνους από πολυάριθμους τουρκικάς δυνάμεις (Ιούλιος 1820). Αρχιστράτηγος των δυνάμεων αυτών αρχικώς είχεν ωρισθή ο Πασομβέης και αργότερον ο Χουρσίτ.

Τότε ο Αλής, δι' ίδιον συμφέρον, εκάλεσεν εις βοήθειάν του τους εις Κέρκυραν ευρισκομένους τότε, Σουλιώτας υποσχεθώς εις αυτούς την παντοτινήν ελευθερίαν της πατρίδος των.

Μετά την ήτταν και τον θάνατον του Αλή πασά (24-1-1822) ο Ομέρ Βρυώνης κατ' εντολήν του Χουρσίτ πασά πολιορκεί το Σούλι με δύναμιν (14.000) τουρκαλβανών. Οι Σουλιώται μη δυνάμενοι να αντησταθούν πλέον λόγω ελλείψεως τροφών και πολεμοφοδίων, εξήτησαν την βοήθειαν της κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου.

Σχεδιαγράμμα της περιοχής Αμμουδιάς.

Σημ. Spiaggia (θ.). παραλία, ακρογιαλιά – λέξις Ιταλική -

Απεφασίσθη τότε η αποστολή, παρά της κυβερνήσεως, δυνάμεως πεζών μέσω Άρτης υπό την αρχηγίαν του Αλ. Μαυροκορδάτου αφ' ενός και αφ' εταίρου η ταχεία ενίσχυσις των πολιορκούμενων εις τρόφιμα και πολεμοφόδια. Την δύσκολον αυτήν και σπουδαιοτάτην αποστολήν ανέλαβεν ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, έχων δύναμιν (500) συμπατριωτών του. Εκκινήσας εκ Μεσολογγίου απεβιβάσθη εις Αμμουδιάν εκλέξας ως βάσιν των εξορμήσεων του την Μονήν Αγίας Ελένης. Η προετοιμασία διά την πρώτην εξόρμησιν ήρχισεν, πλήν όμως αί ενέργειαι της δυνάμεως εγένοντο γνωσταί εις τους Τούρκους κατόπιν προδοσίας. Διά τούτο την πρωίαν της (16^{ης} Ιουλίου 1822) περίπου (4.000) Τουρκαλβανοί καβαλλάρηδες, εμπειροπόλεμοι και εξησκημένοι εις αγώνας εντός ελωδών περιοχών, υπό την αρχηγίαν του Μουσταφά – Μπέη, της Τριπόλεως, επετέθησαν αιφνιδιαστικώς κατά του στρατοπέδου των Ελλήνων. Η μάχη ήρχισεν λύσσωδης. Οι περί τον Κυριακούλην λαβόντες θέσεις παρά το τελωνεϊον απέκρουον αποτελεσματικώς τα «γιουρούσια» των επιτιθέμενων προξενούντες εις αυτούς συγχρόνως τεραστίας απώλειας. Οι Τούρκοι περί την δύσιν του ηλίου απελπισθέντες οπισθοχώρησαν και κατέλαβον θέσεις αμύνης εις την περιοχήν Βαλανιδοράχης, με σκοπόν να ανακόψουν τυχόν προέλασιν του τμήματος προς Κιάφαν. Κατά την μάχην εφονεύθησαν οι αρχηγοί αμφότερον των δυνάμεων. Ο Κυριακούλης πολεμών επί κεφαλής πάντα των παλληκαριών του ετραυματίσθη θανασίμως περί το τέλος της συμπλοκής και εξέπνευσεν μετ' ολίγον εν τη Μονή. Παρά των κατοίκων Αμμουδιάς πιστεύεται ότι ο ήρωος ετάφη όπισθεν του ιερού της Μονής. Ιστορικά όμως πηγαί αναφέρουν, ότι ενεταφιάσθη μετά τιμών εις Μεσολόγγιον. Οι εναπομείναντες, στερηθέντες του αρχηγού των, προβλέψαντες δε και το αδύνατον του ανεφοδιασμού των πολιορκουμένων επιβιβάσθησαν των πλοίων των και πλήρεις πικρίας επέστρεψαν εις Μεσολόγγιον. Ο θάνατος του ήρωος ενεπνευσεν εις την λαϊκήν μούσαν και το τραγούδι

*«Πετρόμπεης καθότανε ψηλά στο πετροβούνι
Κι εσφούγγιζε τα μάτια του μ' ένα χρυσό μαντήλι»
-Τι έχεις μπέη και θλίβεσαι και χύνεις μαύρα δάκρυα;
Σαν με ρωτάς Κυριάκαινα και θέλεις για να μάθης
Απόψε μου 'ρθαν γράμματα από το Μεσολόγγι.
Τον Κυριακούλη σκότωσαν το πρώτο παλληκάρι
Και στάζοννε τα μάτια μου και τρέχουν μαύρα δάκρυα».*

Προ ολίγων ημερών (4 Ιουλίου 1822) κατεστράφη ολοσχερώς και η διά ξηράς πορευθείσα δύναμις παρά το Πέτα της Άρτης. Αναμνηστική του γεγονότος πλάκα αποσταλλείσα προ ετών ίνα τεθή επί του τόπου της θυσίας, ως πληροφορούμαι, υπό των συγγενών του ήρωος, δι' αγνώστους

είς εμέ λόγους, μετεφέρθη εις Πάργαν. Σήμερον ευρίσκεται έξωθεν του Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Πάργας εκτιθέμενη εις πολλούς κινδύνους. Η πλάκα σχήματος μεγέθους βιβλίου, το οποίον συμβολίζει την ιστορίαν, φέρει επί της ράχεως την χρονολογίαν (1822) και εμπρός της τα εξής:

**ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ
(ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ)
ΠΕΣΩΝ ΕΝΤΑΥΘΑ
16 ΙΟΥΛΙΟΥ 1822**

Καλόν θα είναι η πλάκα να μεταφερθεί και τεθεί εις μνημείον επί του τόπου της θυσίας, ή εν τω συνοικισμό Αμμουδιάς, ίνα το γεγονός τιμηθή δεόντως εις τον τόπον όπου και έλαβεν χώραν.

Τα πρώτα έτη της ζωής του ο συνοικισμός ήτο άσημος και άγνωστος εις τους κατακτητάς. Αργότερον το χωρίον έγινε «τσιφλίκι» του Σελικά δίν πασά και αργότερον μέχρι το έτος (1922) των αδελφών Βασιλά εκ Πάργας. Το ως άνω έτος απηλλοτριώθη η γη υπό του Δημοσίου. Το έτος δε (1936) η καλλιεργήσιμος έκτασις διενεμήθη οριστικώς εις τους κατοίκους. Σώζονται και σήμερα τα ερείπια «της κούλιας» των αφεντάδων παρά την μαρτυρίαν των κατοίκων ηγάπησαν τους τότε κατοίκους και αντί ζημίας προσέφερον εις αυτούς πολύτιμας υπηρεσίας φροντίζοντες διά την πρόοδον του τόπου. Αι σχέσεις των Τούρκων κατακτητών προς τους κατοίκους είχαν την ακόλουθον εξέλιξιν. Ο κατακτητής αρχικώς διατηρεί δικαίωμα ζωής ή θανάτου των υπηκόων του «ραγιάδων» ή «γκιαούρηδων». Μετ' έπειτα οι αφεντάδες διατηρούν το δικαίωμα της κατά βούλησιν διαθέσεως των ακινήτων. Αργότερον δε ελάμβανον κατά δίκαιον το «ίμορον» και το «δέκατον» της παραγωγής, κατ' έθιμον τας εξαιρετικάς περιστάσεις πλούσια δώρα.

Την περίοδον της τουρκοκρατίας και έως το (1925) εκαλλιεργείτο τμήμα έλους αποξηραίνόμενον, κατ' επιθυμίαν των αφεντάδων, δια της προσωπικής εργασίας των κατοίκων. Η απόδοσις του ως γεωργικά αγαθά ήτο σημαντική. Οι Τούρκοι κατά τα τελευταία έτη της κυριαρχίας των, έως τέλος Ιουνίου (1912), ελάμβανον μέρος εις τας πανήγυρεις των Χριστιανών και ουδέποτε είχαν το δικαίωμα ακούσιας απαγωγής θηλέων Ελληνίδων.

Τας αναφυομένας διαφοράς μεταξύ των κατοίκων του χωριού, στα «σόια», έλυον, πάντα ειρηνικώς, ο «μουχτάρης» (πρόεδρος) της κοινότητος και ο ιερεύς. Οι κάτοικοι ανέκαθεν έφερον όπλα εις ένδειξιν «παλληκαρισύνης». Οι κατακτηταί ηνείχοντο το γεγονός, καθ' όσον δεν εστρέφοντο εναντίον των. Αι σχέσεις των κατοίκων προς τους λοιπούς κατοίκους της περιοχής Φαναρίου ήσαν πάντοτε άψογοι.

Οι κάτοικοι έλαβον μέρος εις τους ένοπλους του Έθνους αγώνας από το έτος (1913) έως σήμερα. Το ως άνω έτος κατετάγησαν εις τον Ελληνικόν

τακτικόν στρατόν τρείς εκ των κατοίκων ως εθελονταί. Την 12^η Αυγούστου του έτους (1943) το χωρίον επυρπόλησαν και εληλάτησαν ολοσχερώς οι Γερμανοί. Οι κάτοικοι εγκατέλειψαν αυτό προσωρινώς και μετέβησαν εις Πάργαν. Το χωρίον ανοικοδομήθη εκ νέου βάσει σχεδίου υπό τας υπηρεσίας στεγάσεως πυροπαθών το έτος (1948).

Η θέσις και η καθαριότης των δημοσίων και ιδιωτικών χώρων δικαίως δημιουργούν αρίστων εντύπωσιν εις τον επισκέπτην.

Καταγωγή και κινήσεις του πληθυσμού

Οι σημερινοί κάτοικοι κατά «σόια» κατάγονται:

-Εκ Βαλανιδορράχης: Αναστασίου, Βέργα, Μήτρου.

-Εκ Λούτσης: Γκόγκα, Νάκα, Πλιάκα.

-Εκ Καστριού: Παπά ή Τάσιου.

-Εξ Αγίου Βλασίου Θεσπρωτίας: Λιώλη.

-Εκ Κορώνης: Μπίντζου.

-Εκ Πρεβέζης: Ντρίκου.

-Εκ Χειμαδιού Πρεβέζης: Μιχαήλ.

-Εκ Σταυροχωρίου: Τάσση, Θωμά Παπαγεωργίου.

-Εκ Μουζακείκων: Τούλια, Τσομπούλη.

-Εξ Αχερουσίας: Χρήστου ή Λένα, Πιέτα.

-Εκ Ξηρόλοφου Παραμυθιάς: Μπάτση.

-Εκ Καναλλακίου: Τζομάκα (απόγονοι παπά-Φράγκου).

-Εκ Καρτερίου Παραμυθιάς: Γεωργιάδη.

-Εκ Θεμέλου: Κωσταντίνου, Κώτση.

-Εκ Τρικήστρου Πρεβέζης: Παπασταύρου.

-Εξ Ανω Σκαφιδωτής: Ζαμπίθα.

-Εκ Σουλίου: Παναγιώτου Παπαγεωργίου, Κώστα ή Θωμά, Πανούση, Κωλέτση, Κολιούση και Πασχάλη, η οποία κατάγεται εκ της οικογενείας του Σουλιώτου οπλαρχηγού Ράμου. Περί της οικογενείας Νάκα, η οποία ίσως να είναι και η πρώτη εις Αμμουδιάν εγκατασθείσα, έλεγον οι παλαιοί: «Οι Σπλαντζιώτες (Αμμουδιώτες) ένδεκα και Νακαίοι δώδεκα». Οι πρώτοι κάτοικοι ασφαλώς πιεζόμενοι εξ απολύτου ανάγκης εγκατεστάθησαν ενταύθα και επάλαιψαν προς επιβίωσιν των σκληρώς, αφ' ενός μεν μετά στοιχείων της αφιλοξένου τότε φύσεως και αφ' ετέρου, μετά της ελονοσίας και με όλας τας νόσους τας οποίας η μεγάλη υγρασία ευνοεί.

Ως μας πληροφορεί ο επί πολλά έτη ληξίαρχος Αμμουδιάς Σπυρίδων Πασχάλης, το αρχείον της Κοινότητος, ως και άλλοι κάτοικοι του χωριού, ο πληθυσμός του έτους (1915) έως σήμερον παρουσίασεν τας εξής διακυμάνσεις:

Έτος	Πληθυσμός	Μ.Ο.
1915	89	159
1920	174	
1927	175	
1928	164	
1930	175	
1940	186	
1945	150	
Έτη 1947-1961 Γεννήσεις=202, Θάνατοι=40, Μ.Ο.=318		
8-5-1964 Κάτοικοι=320		

Πίναξ 1^{ος}

Ο ρυθμιστής της αυξήσεως ή μειώσεως του πληθυσμού κατά το παρελθόν ήτο η ελονοσία κατά κύριον λόγον, δευτερευόντως δε και άλλαι ασθένειαι. Σήμερον η εθελουσία και εκ συστήματος μειώσεις των γεννήσεων.

Έτη	Γεννήσεις	Θάνατοι	Παρατηρήσεις
1961	6	1	(1964 Μέχρι Μαΐου) Μεταξύ των γεννηθέντων ετεροδημόται=2. Μεταξύ των θανόντων ετεροδημόται=2.
1962	1	3	
1963	5	2	
1964	Θ	Θ	

Πίναξ 2^{ος}

Οι σημερινοί κάτοικοι είναι όλοι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και Έλληνες υπήκοοι.

Οικονομία: Οι κάτοικοι κατά βάσιν γεωργοί καλλιεργούν κυρίως βάμβακα με σύγχρονα μέσα και μεγάλην κατά στρέμμα απόδοσιν, ποιότητος δε αρίστης:

Έτος	Ποσόν κατά προσέγγιση κιλά	Μ.Ο.

1961	120.000	150.000 Κιλά (ετήσια άνοδος παραγω γής 30.000 κιλά)
1962	150.000	
1963	180.000	

Πίναξ 3^{ος}

Παράλληλα ασχολούνται με την κτηνοτροφία και την αλιεία. Ονομαστή ήτο προ του έτους (1953) η σαρδέλα της Σπλάντζας. Έκτοτε αλιεύονται υπό εντοπίων ψαράδων, ψάρια αρίστης ποιότητας «καθαρά» ετησίως περί τους επτά τόνους. Το εξαγωγικόν και εισαγωγικόν εμπόριον του τόπου γίνεται διά θαλάσσης κανονικώς. Διά ξηράς δε από του έτους (1953) κινούνται καταχρηστικώς, ελλείψει αμαξωτής οδού, φορτηγά οχήματα επί του καταστρώματος του αντιπλημμυρικού αναχώματος. Το χωρίον συγκοινωνιακώς συνδέεται μόνον διά θαλάσσης μετά της Πάργας. Προς αύξησιν του εισοδήματος των πολλοί κάτοικοι ξενιτεύονται εις Δυτικήν Γερμανίαν προς όφελος και της πολιτιστικής ανυψώσεως του τόπου.

Οι γυναίκες κατασκευάζουν, δια προσωπικής των εργασίας, τα αναγκαία δια τας οικογενείας των πλεχτά, υφαντά και ψάθινα είδη.

Τοπωνύμια (κατά Ελευθέριον Δ. Χρήστου).

- Βίε ζούμπιτ= Αύλαξ του Ζούμπη.
- Μπισ⁵τάρα= Εδαφική έξαρσις.
- Άρε Λαμισιάνας= Αγροί του Λαμισιάνη.
- Γορτσούλα= Απιδιά.
- Λιουβάδι= Λιβάδι.
- Φράξο= Φράξος («Φρασίγια»).
- Φύκε= Συκίές.
- Λιόλια= του Γιώργου.
- Μποστανάκια= κήποι.
- Νταγλιάννα= Ομορφιές.
- Σεσιέζα= Ισοτοπιά
- Χειμαδιό= Κατάλληλον δια παραχείμασμα.
- Λάκες= Χαμηλώματα.
- Μπρέγκια= Εδαφική έξαρσις δύσκολος εις την άρδευσιν.

---

⁵ Βαρεία προφορά.

- Ντζιούμπα= Σημαντική εδαφική έξαρσις.
- Πορέ επέλιαβετ= Θύρα των αλόγων.
- Σόπι= Νήσος στους βάλτους.
- Σιεσσόπι= Νησίς του «βάλτου».
- Λιναμιές= Λιναρότοπος.
- Πόχο= Βόρβορος.
- Ξέρα= Άνυδρος τόπος.
- Γκιόλι= Εντελώς έλος.
- Φούντι βίδεβε = Στο βάθος φτελιές.
- Καψιλεσκορπούναβετ= Μέρος που διασταυρώνονται λιβάδια.
- Αρκουδά= του Αρκουδά
- Σιούρι= Άμμος.
- Στίγκια= Ανώμαλον δασώδες έδαφος.
- Φούγα Γιάννης= Δρόμος του Γιάννη.
- Λάκε τσιακάλι= Χαμηλώματα του τσιάκαλου.
- Καμίνι= Ασβεστοκάμινον.
- Γλώσσα= Γλώσσα.
- Κοκορίνα= Πευκώδες.
- ΆρεΛιάμπιτ= Αγροί του Λιάμπη (Χαράλαμπου).
- Άρε Κολιομάρος= Αγροί του Κολιομάρου.
- Άρε Κολιομπίντζος= Αγροί του Κολιομπίντζου.
- Λάκε Λέντς= Χαμηλώματα της Λένας (=Ελένης).
- Ντράσιες= Συμμεγέθεις επίπεδοι λίθοι.
- Γκοφκάλα= Πετρώδες έδαφος φέρον υπόγειους κοιλότητας.
- Άρε Πόστρα.= Αγροί πιο πέρα.
- Φλέτε ντέλ ιμάδι= φύλλον μεγάλο με νεύρα.
- Πυρί= Χερσόνησος του έλους.
- Καλύβε Θωμαίτ= Καλύβι του Θωμά.
- Διάλε έμαβετ= Συμβολή αυλάκων.
- Αμπάσσο= Ακρωτήριο θάλασσης.
- Στρώμα= Μικρόν οροπέδιον.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ

Επί Τουρκοκρατίας απηγορεύθηκε η ίδρυσις Σχολείου και τα «γράμματα» (γραφήν, ανάγνωσιν και τους αριθμούς) εμάνθανον μόνον οι άρρενες, οι νεώτεροι από τους πλέον ηλικιωμένους και εις προκεχωρημένην ηλικίαν. Ως πληροφορούμαι, εις τον νάρθηκα του Ι. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου ελειτούργησεν «Κρυφό Σχολείο».

Διά πρώτην φοράν οργανώθη και ελειτούργησεν, φανερά πλέον, Σχολείον εις το «Χαγιάτι» του ως ανω Ι. Ναού με διδάσκαλον από (1915 έως 1919) τον εις Κέρκυρας ιερέαν Ιωάννην Αρμένην και μαθητάς περίπου δέκα πέντε.

Μετέπειτα ελειτούργησεν εις κοινοτικόν ξύλινον παράπηγμα με αριθμό μαθητών (24). Από Ιουλίου (1933) τελειοποιηθέντος του υπάρχοντος και σήμερον διδακτηρίου (τύπου μονοθεσίου μετά κατοικίας διδασκάλου) ελειτούργησεν εις αυτό. Τότε ήρχισαν να φοιτούν εις το Σχολείον και θήλεα.

Η κατασκευή του διδακτηρίου ήρχισεν το έτος (1931). Πρόεδρος της Σχολικής Εφορίας ήτο τότε ο Χρήστος Τούλιας, ταμίας ο Σπυρίδων Πασχάλης ή Αθανασίου, μέλη της Εφορείας ήσαν: Φώτιος Κώστας ή Θωμάς, Σπυρίδων Κολιούσης, Βασίλειος Πλιάκας και γραμματεύς η εκ Φιλιππιάδος δημοδιδασκάλισσα Αθηνά Νικάκη. Πρόεδρος Κοινότητος ήτο ο Ιωάννης Πιέτας. Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Γεώργιος Παπαντρέου. Επιβλέπων μηχανικός Ν. Μουζακίτης εκ Κέρκυρας και εργολάβος ο εκ Κονίτσης Γ. Βλάντας.

Διά την κατασκευή του κτηρίου εδαπανήθη συνολικώς ποσόν (130.000) δραχ. Διετέθησαν υπό του Δημοσίου, δι' ενεργειών του βουλευτού Πρεβέζης Θ. Χαβίνη δραχ. (100.000). Ποσόν δε (30.000) δραχ. διετέθη παρά των κατοίκων.

Το Σχολείον ευρίσκεται εις το κέντρον της Κοινότητος. Το κτήριο επυρπόλησαν μετά της κινητής του περιουσίας οι Γερμανοί μετά (10) έτη από της κατασκευής του. Το Σχολείον ελειτούργησεν, μετά την πυρπόλησιν του διδακτηρίου του, εις την οικίαν του Κωσταντίνου Πιέτα.

Μετά το έτος (1948) οπότε επεσκευάσθη το διδακτήριον επανελειτούργησεν εις αυτό ως μονοτάξιον. Διά του υπ' αριθ. Β.Δ. 106/17-6-962 Φ.Ε.Κ.τ.Α.30 προήχθη εις διθέσιον με αριθμόν μαθητών (84).

Το σχολείον παλιότερον ανήκε εις την εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Παραμυθιάς. Την (3-10-1960) κατόπιν του υπ' αριθ. 583/4-8-960 Β.Δ. Φ.Ε.Κ. 128/60 Τ.Α. υπήχθη εις την εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Πρεβέζης και εν συνεχεία εις την δημιουργηθείσαν Β' εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Πρεβέζης.

Το Σχολείον σήμερον κατέχει σεβαστήν κινητήν περιουσίαν, ως και ακίνητον εκ (44) στρεμμάτων καλλιεργησίμου εκτάσεως εις θέσιν Βοϊδολίβαδου – Αμμουδιάς.

Οι μαθηταί εδιδάσκοντο πάντα την Ελληνικήν γλώσσαν. Το έτος (1960) διά πρώτην φοράν συγκατελέγοντο μεταξύ των κατοίκων δύο άρρενες απόφοιτοι γυμνασίου, εις αντιστάθμισμα ίσου αριθμού αναλφαβήτην θηλέων, αι οποίαι εγεννήθησαν μετά το έτος (1932). Σήμερον φοιτούν εις το γυμνάσιον εν συνόλω τρεις μαθηταί (άρρενες 2 και θηλ. 1).

Οι κάτοικοι παραλλήλως προς την Ελληνικήν γλώσσαν ωμίλουν και ομιλούν σήμερον, προς αφάνταστον ζημίαν πνευματικήν και πολιτιστικήν του τόπου «τα αρβανίτικα». Τα «αρβανίτικα» των Αμμουδιωτών είναι εφθαρμένη παραλλαγή της διαλέκτου των «γκέκηδων» εις την οποίαν συνεσωρεύθησαν λέξεις άλλων γλωσσών και διαλέκτων όπως: Ιταλικά, Τούρκικα, Σέρβικα, Γαλλικά, Αράπικα και πάμπολλες Ελληνικές λέξεις, εις τρόπον ώστε οι σημερινοί Αμμουδιώται είναι δύσκολον αν μη αδύνατον να συνομιλήσουν μετά των «γκέκηδων» ή και άλλων Αλβανικών φυλλών.

Το τοιούτον συνέβη καθ' όσον αι περιοχαί της καταγωγής των κατοίκων και ο τόπος της τωρινής διαμονής των, επί αιώνας ευρέθησαν υπό τον έλεγχον των τουρκαλβανών, οι οποίοι εξηνάγκαζον τους κατοίκους συστηματικώς εις παραίτησιν της μητρικής των γλώσσας. Επίσης λόγω γεωγραφικής θέσεως την οποίαν κατέχει η περιοχή Αμμουδιάς κατά καιρούς περιήλθεν εις την κυριότητα, διά μακρά χρονικά διαστήματα, λαών ιδίως δυτικών, οι οποίοι επέδρασαν και αυτοί γλωσσικώς επί των υποδούλων των. Η δημιουργηθείσα γλώσσα είναι πολύ δύσκολον να εκκριζωθεί εκ του τόπου καθ' όσον η περιοχή ελάχιστα έρχεται εις επαφήν μετά των υπολοίπων Ελληνικών περιοχών λόγω κυρίως της θέσεως της.

Δ. Διδάξαντες εις το Σχολείον

Α' «Χαγιάτι» Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου:

1. Γεώργιος Κολιούσης εξ Αμμουδιάς.
2. Παπά – Ζήσης Παπάς εκ Αμμουδιάς.
3. Παπά – Γιώργης Χρήστου εξ Αμμουδιάς.
4. Παπά Χριστόδουλος εκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περί το έτος (1870).
5. Παπά Ιωάννης Αρμένης εκ Κέρκυρας (1910 – 1920).

Β' Μονοτάξιον Δημοτικόν Σχολείον Αμμουδιάς

1. Ολυμπία Αρβανιτάκη εκ Πάργας περί το έτος (1822).
2. Χαράλαμπος Βελιανίτης εκ Παξών περί το έτος (1928).
3. Κωσταντίνος Ασημάκης εκ Πατρών περί το έτος (1930).
4. Αθηνά Νικάκη εκ Φιλιππιάδος (έως 1933).

Γ' Εις νέον διδασκλήριον.

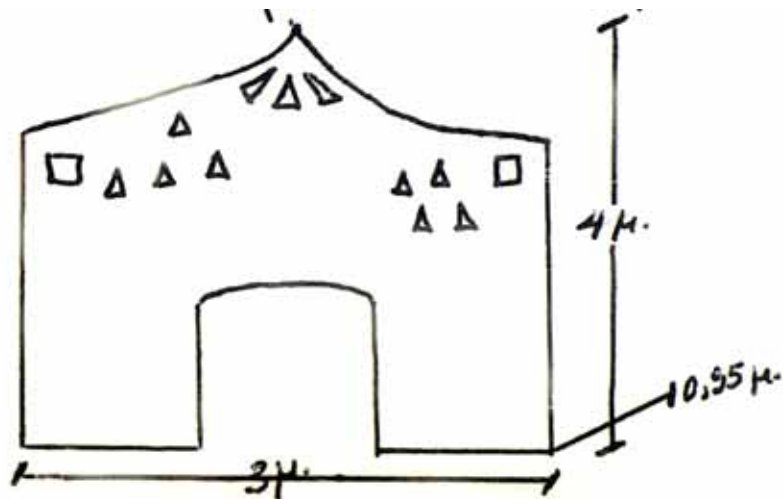
1. Σπυρίδων Φώτου εκ Πάργας μετά το έτος (1933).

2. Βασ. Ζηκίδης εκ Γεωργάνων Ιωαννίνων περί το έτος (1937).
3. Αλεξάνδρα Κολιάκη εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων περί το έτος (1942).
Δ' Εις οικίαν Κων. Πιέτα.
1. Κων/νος Πάσχος εκ Πυρσόγιαννης Κονίτσης περί έτος (1943).
Ε' Εις επισκευασθέν διδακτήριον.
1. Κων/νος Γούδας εκ Κονίτσης περί το έτος (1946).
2. Παναγιώτης Γεωργιάδης εξ Αγίας Πάργας περί το έτος (1948).
3. Δημήτριος Κόνταρης εκ Παξών περί το έτος (1950).
4. Ανθή Ζώτου εκ Πάργας (1951).
5. Αλέξανδρος Σκαφίδας εκ Κέρκυρας (1952, 1954 – 1956).
6. Ιωάννης Γεωργίου εξ Ανθούσης Πάργας (1953).
7. Γεώργιος Μπούρης εκ Καλεντζίου Ιωαννίνων (1957-1961).
8. Σωκράτης Δ. Γεωργούλας εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων (από 10-9-1961).
ΣΤ' Διθέσιου Δημοτικού Σχολείου Αμμουδιάς (17-2-1962).
1. Σωκράτης Δ. Γεωργούλας εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων (από 17-2-1962).
2. Βασιλική Δ. Κονταξή εκ Κοτσελιού Ιωαννίνων (από 13-11-1963).

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Εις το Β. Α. άκρον του χωρίου ευρίσκεται ο τόπος ο κοινός της προσευχής των κατοίκων του. Ο Ναός εξωτερικών διαστάσεων 15μ. επί 6μ., ύψους 3μ. ανηγέρθη το έτος 1760. Η χρονολογία προκύπτει από εντειχισμένην πλάκα η οποία ευρίσκεται (διά τον εισερχόμενον) εις το άνω δεξιόν της Νότιας θύρας του Ναού. Ο Ναός ρυθμού βασιλικού (μονοδρομινός) Νότιας είναι διηρημένος εις τρία μέρη, Ιερόν, Κυρίως Ναόν και Νάρθηκα παλαιότερον. Ο Νάρθηξ αργότερον μετετράπη εις γυναικωνίτη διά της καταρσίφειως του λιθοδόμητου μεσοτοιχίου του. Επί της Βόρειάς του πλευράς μετέπειτα προσετέθη «χαγιάτιον» εξωτερικών διαστάσεων (15μ. επί 2,40μ.), τμήμα του οποίου εχρησίμευσεν ως αίθουσα διδασκαλίας του Δημοτικού Σχολείου Αμμουδιάς. Επί της Νότιας πύλης προσετέθη υπόστεγον, καθέτως δε επί του Αγίου Βήματος το ακόλουθον λιθόκτηστον εξάρτημα:

Διά της αψίδος αυτής διέρχονται βαρέως ασθενούντες τρεις φορές. Αργότερον ο Ναός υψώθη 0,30μ. Τα παράθυρα του Ναού 0,80 επί 0,50μ. ορθογωνίου παραλληλογράμμου σχήματος μονόλοβα (τρία τον αριθμόν), ευρίσκονται όλα επί της Νότιας όψεως του, φέρουν κιγκλίδας εκ σιδήρου και έχουν ύψος ποδιάς 2μ.

Περί το έτος (1780) ο Ναός εκοσμήθη διά τοιχογραφιών βυζαντινής αγιογραφίας, προσετέθη εις αυτόν οροφή, καφασωτόν πλαίσιον έμπροσθεν του γυναικωνίτου του ξυλόγλυπτου τέμπλου. Κατά την μαρτυρίαν των κατοίκων ισάξιον του δεν υπήρχεν ούτε εις Πρέβεζαν τότε.

Ο Ναός την ίδιαν εποχή επλουτίσθη με λειτουργικά βιβλία και αργυρά σκεύη. Εκ των τοιχογραφιών του σήμεραν σώζονται, επί του κυρίως Ναού, δεξιόν τοίχον, ο Ιησούς ως Μέγας Αρχιερέυς, εν καλή καταστάσει, επί δε της προσκομιδής και της κεντρικής κόγχης του Ναού, επί της οποίας ευρίσκεται εντοιχισμένη η Αγία του Τράπεζα, άλλαι τοιχογραφίαι εις μετρίαν κατάστασιν. Το τέμπλον, το πλαίσιον του γυναικωνίτου και τας λοιπάς τοιχογραφίας του Ναού, κατέστρεψαν οι επιδραμόντες του Αυγούστου του έτους (1943) Γερμανοί, μετατρέψαντες τον Ναόν εις σταύλον. Οι ίδιοι αφήρπασαν τα ιερά σκεύη και τα λειτουργικά του βιβλία. Επί του κτηρίου προξένησαν ζημίας αι συχναί σεισμικαί δονήσεις. Το δάπεδόν του καλύπτεται εκ πλακών σχιστόλιθου, χρώματος υπόλευκου και σχήματος ορθογωνίου παραλληλογράμμου. Η τωρινή κατάστασις του Ναού ενθυμίζει ερείπιον.

Ο έμπροσθεν της Νότιας θύρας του Ναού χώρος χρησιμεύει ως κοιμητήριον τουλάχιστον από του έτους (1874). Τούτο μαρτυρεί αναθεματική πλάκα επί του οικογενειακού τάφου Γεωργίου Κολιούση. Ο Ναός περικλείεται υπό μανδρότοιχου ύψους 1μ. Άνωθεν της μοναδικής εισόδου της μάνδρας, ύψουται λιθόκτιστον κωδωνοστάσιον, ύψους μετά σταυρού 7,30μ. (ύψος σταυρού 0,30μ.). Ο κώδων τούτου κατεσκευάσθη έν Ιωαννίνους το έτος (1885) εις το εργοστάσιον αδελφών «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΤΣΑΡΑΠΛΑΝΗΤΩΝ⁶», φέρει αριθμόν κατασκευής 700, τίτλον κυριότητος «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ» και τα ονόματα των δωρητών και επιτρόπων:

«ΟΙ ΕΠΙΜΕΝΤΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΣΟΡΙΛΑ⁷ ΣΠΛΑΝΤΖΑ ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΑΣΣΗΣ». Το κωδωνοστάσιον του έτους (1885) καταστραφέν εκ σεισμού «ΑΝΕΚΤΙΣΘΗ ΕΤΩΣ 1924 ΦΩΤΙΟΥ ΘΩΜΑΣ⁸ 14 ΙΟΥΛΙΟΥ».

⁶ Εκ Βασιλικού Ιωαννίνων.

⁷ Καλλιθέα Θεσπρωτίας.

⁸ Φωτίου Θωμάς ή Φώτιος Κώστας= εκκλησιαστικός επίτροπος.

Η περιοχή της κοινότητας Αμμουδιάς στερείται παρεκκλησίων και εικονισμάτων. Οι Τούρκοι, κατά την μαρτυρίαν της αιωνοβίου Δήμητρας Χρήστου, δεν ημπούσαν τους χριστιανούς να ασκούν τα θρησκευτικά των καθέκοντα. Εκκλησιάζοντο δε και οι γυναίκες. Η ενορία εκκλησιαστικώς έως το έτος (1925) άνηκεν εις την μητρόπολιν Παραμυθιάς. Το ως άνω έτος υπήχθη εις την μητρόπολιν Πρεβέζης.

ΙΕΡΕΙΣ

1. Παπά Ζήσης εξ Αμμουδιάς.
2. Παπά Γιώργης Χρίστου εξ Αμμουδιάς.
3. Παπά Χριστόδουλος εκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περί το έτος (1885).
4. Παπά Χαράλαμπος εκ Καστρίου Φαναρίου.
5. Παπά Δημήτρης Ιωάννου εκ Καναλλακίου.
6. Παπά Αναστάσιος Οικονόμου εκ Μεσοποτάμου.
7. Παπά Γιώργης Πανούσης εκ Μεσοποτάμου.
8. Παπά Ιωάννης Αρμένης εκ Κέρκυρας (1910-1920).
9. Παπά Σπύρος Γκίνης εξ Ανθούσης. (Συνετηρούντο υπό των κατοίκων και ελάμβανον αμοιβών το «ταγγάρι»⁹).
10. Παπά Γιώργης Τάσσης εξ Αμμουδιάς (από Νοέμβριον 1928).
Η ενορία, η οποία εν Αμμουδιά ήτο πάντα μία, ουδέποτε εγνώρισεν δυο εφημέριους.

---

⁹ Ετησίως 40 οκάδες αραβόσιτον η κάθε οικογένεια.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ (Μετόχιον Σινά)

Επί του ακρωτηρίου «Σκάσμα» και εις ειδυλλιακόν τοπίον ευρίσκεται μοναστήριον εἰς ιερὰν μνήμην Κωσταντίνου και Ελένης των ιεραποστόλων. Ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ επισκέπτης δύναται νὰ παρατηρήσει ακωλύτως, τὴν περιοχὴν Φαναρίου, τὴν τῆς Πάργας και τὸ Ἴόνιον ἀπὸ Μούρτου μέχρι Παξῶν και Λευκάδος.

Τὸ μοναστήριον και ἡ περιοχὴ τοῦ ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιτροπὴν Βαλανιδορράχης. Κατ' οὐσίαν δε ἀποτελεῖ τμήμα τῆς Ἀμμουδίας. Τούτο ἀποδεικνύεται:

Α' Ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ κώδωνος τοῦ: «1904 Ἀριθ. 931 ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΚΛΑΡΗ ΤΣΑΡΑΠΛΑΝΙΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΕΩΡΓΙ ΧΡΗΣΤΟΥ 1 ΠΗΓΗ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΩΝΣΤ. ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΧΩΡΙΟΥ ΣΠΛΕΤΣΙΑ¹⁰».

Β' Ἐκ τῆς παραδόσεως:

1. Οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου, ὅταν ἀπώλεσεν τούτο τὴν ἰσχυρὰν τοῦ περιουσίαν, συνετηροῦντο παρὰ των κατοίκων τῆς Ἀμμουδιάς.
2. Ὁ τελευταῖος μοναχὸς τοῦ μοναστηρίου, κατὰ πληροφορίας τοῦ Ἰωάννου Γκόγκα, ἀπέθανεν και ἐτάφη εἰς Ἀμμουδιάν τὸ (1915) ὑπὸ τὰς ἀκολουθους συνθήκας: Ἐν καιρῷ Χειμῶνος ἠσθένησεν βαρῶς. Ποταμὸς και ἔλη εἶχον πλημμυρίσει. Ἐπὶ οκτῶ ἡμέρας οὐδεὶς ἀντελήφθη αὐτόν κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ κινούμενον ἔμπροσθεν τοῦ Ναοῦ. Τὸ γεγονός ἐγέννησεν ἀνησυχίας στους κατοίκους και πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβούν εἰς τὴν Μονήν. Ἐνῶ διευθύνοντο πρὸς τὴν παραλίαν ὅλως παραδόξως ευρίσκουν τὸν μοναχόν μετὰ των ὑπαρχόντων τοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ και ἐπιμελῶς περιτυλιγμένον διὰ των κλινοσκεπασμάτων τοῦ. Τότε ἀντιλλάγησαν μετὰξὺ αὐτοῦ και των κατοίκων τὰ ἐξῆς:

-Πῶς βρέθηκες ἐδῶ ἀφέντη;

-Μ' ἔφερεν ὁ Ἅγιος στὴν πλάτη τοῦ και ἡ Ἀγία κουβάλησε τὰ πράγματα μου.

Οἱ κάτοικοι πρότετειναν εἰς αὐτόν φιλοξενίαν, πλὴν ὅμως ἐλάβόντων ἐξῆς ἀπόκρισιν: «ἔχω ἘΝΤΟΛΗ νὰ με πάτε στὴν ἐκκλησίᾳ σας». Ἐνῶ δε μετεφέρετο, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ, εἰς τὸν Ἰ. Ναόν Κοιμήσεως Θεοτόκου ἐξέπνευσεν καθ' ὁδόν.

Γ' Ἐκ των ἐθίμων των Ἀμμουδιωτῶν:

1. Οἱ κάτοικοι ἐκκλησιάζονται τὴν Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου και τὴν 21^η Μαΐου ἐν τῇ Μονῇ.
2. Τὴν 21^η τοῦ Μαΐου πανηγυρίζουν τὸ «χωριανικὸ πανηγύρι».

---

¹⁰ Κατεστράφησαν γράμματα.

3. Σήμερα μονον Αμμουδιώται ανάπτουν τας κανδήλας τους και «ανοίγουν το βακούφι» δι' εκτέλεσιν ταμάτων. Το μοναστήριον απώλεσεν την περιουσίαν του το έτος (1920) εξολοκλήρου σχεδόν.

Ο Ι. Ναός

Ο Ναός φέρει αυτά κύρια χαρακτηριστικά του τοιούτου Κοιμήσεως της Θεοτόκου Αμμουδιάς.

Το τέμπλον τούτου είναι λιθόκτιστον και έχει ασβεστοχρισθή εσωτερικώς και εξωτερικώς.

Οι Τούρκοι το έτος (1911) αφήρεσαν τους οφθαλμούς των τοιχογραφιών του και ελεηλάτησαν την περιουσίαν του Ναού. Σήμερα εκ της κινητής του περιουσίας σώζεται φορητή εικόν Κωσταντίνου και Ελένης: « ΔΙ' ΕΞΟΔΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΗΣΗ (1870 Πρέβεζα)» Εις την θύραν του βρίσκεται η θέσις του περαστού¹¹. Ο Ναός ανηγέρθη περί το έτος (1.500).

Ως μας πληροφορεί η αιωνόβιος Δήμητρα Χρήστου, εκ παραδόσεως, την Μονήν έκτισαν άνθρωποι παράξενοι και αλλόμορφοι οι «Ελληνίδες» οι οποίοι προσκαίρως κατώκησαν την περιοχήν της Εφύρου και απέκρουσαν εκεί τους αμύθητους θυσαυρούς των. Ασθενούν άτομο της φυλής αυτής εις δίαιταν έτρωγε «τα καρβέλια μιας φουρνιάς» και κεφαλήν βουβάλου. Μετά την Αγίαν Ελένην έκτισαν οι ίδιοι τον Άγιον Ιωάννην Μεσοποτάμου.

Ο Ναός της Αγίας Ελένης περιβάλλεται υπό μάνδρας λιθόκτιστου 1μ. ύψους, η οποία εκτίσθη μετά την πτώσιν του κωδωνοστασίου της Μονής. Οπισθεν του ιερού ο μανδρότοιχος σχηματίζει «Π». Κατά την πεποίθησιν των Αμμουδιωτών εκεί ενεταφιάσθη ο ήρωας Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Εις την Β.Δ. γωνίαν του περιβόλου του Ναού ευρίσκεται μαρμαρίνη στήλη επί της οποίας ετελείτο η Ανάστασις δια τους εν θαλάσση πλέοντας.

Σντροφιά του βουβού ιερού παραμένει το τελείως ερειπωθέν «καλογερικόν» με τις δυο τοξωτές θύρες εις τας οποίας ευρίσκεται η θέσις του περαστού.

Θαύματα: Κατά την παράδοσιν.

1. Τούρκος εκ Μαργαριτίου ενοικίασεν την περιοχήν του μοναστηρίου διά να θρέψει αγελάδας με την υποχρέωσιν να καταβάλη το ενοίκιον την παραμονήν του Λαζάρου. Η προθεσμία όμως παρήλθεν και ο ηγούμενος της μονής εζήτησεν από αυτόν το ενοίκιον. Ο Τούρκος ηρνήθη την καταβολήν του και επί τούτω εξύβρισεν αυτόν. Απερχόμενος ο μοναχός είπεν: «Ως το Πάσχα θα με ζητήσεις αλλά θα δυσκολευτείς να με εύρεις». Την νύκταν της ίδιας ημέρας ενώ ο Τούρκος και ο «τσομπάνος» του κοιμώντο, περί το μεσονύκτιον αφυπνίστηκαν έντρομοι εκ του ποδοβολητού των αγελάδων που έτρεχαν και επήδων εντός της θαλάσσης.

---

¹¹ Δρύνη δοκός, η οποία εκινείτο εντός οπής του τοίχου και επείχεν θέσιν κλείθρου.

Πριν δε συνέλθουν και οι δυο εκ της ταραχής των, αόρατος πάντα, εισήλθεν εντός της καλύβης των και έδειρεν ανελεημόνως τον υβριστήν. Την επομένην ο ίδιος μετά δυσκολίας ανεκάλυψεν τον μοναχόν, κατέβαλεν την οφειλήν και συγκεντρώσας το υπόλοιπον της αγέλης του, απήλθεν αυθημερόν διηγούμενος συγχρόνως το γεγονός.

2. Τον Ναόν φρουρεί τεράστιος όφης. «Το στοιχειό» τούτο πολλάκις κατά το παρελθόν εξεδίωξε αγροίκους ποιμένας μετά των ποιμνίων των εκ της περιοχής του μοναστηρίου.

ΑΓΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ (Αη – Δονάτης).

Ήτο επίσκοπος της πόλεως Ευροίας, ευρισκομένης πλησίον της Παραμυθιάς, η οποία σήμερα δεν υπάρχει. Μετά του ονόματός του είναι συνδεδεμένη η φράσις «τ' Αί-Δονά ο κάμπος», δια την οποίαν λέγονται τα εξής: Εις την περιοχὴν της επισκοπῆς του ἔζη ειδωλολάτρης και εἶχεν κόρην, η οποία ἔπασχεν εκ βαρείας νόσου και ουδεὶς ιατρός ἠδυνήθει να θεραπεύσῃ αὐτήν. Κληθεὶς ο ἅγιος διὰ της προσευχῆς του ἰάτρευσεν αὐτήν. Εἰς την ἐπιμονὴν του ἀρχοντος ὅπως δεχθῆ δῶρον ο ἅγιος ἐζήτησεν παρ' αὐτοῦ να παραχωρήσῃ ἐλευθερίαν εἰς τους κατοίκους Φαναρίου. Ο ειδωλολάτρης ἐδέχθηκε. Οἱ κάτοικοι ἀνταποδίδοντες ἐμπράκτως την ευεργεσίαν ἕως και το ἔτος (1920) ἐχάριζον κατ' ἔτος εἰς το ἱερόν του ἁγίου μοναστηρίου, δῶρα εκ της παραγωγῆς των. Κατ' ἄλλους η πεδιάς Φαναρίου ἐδημιουργήθη διὰ της θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως του ἁγίου. Ο ἴδιος ἐφόνευσεν το «στοιχειό¹²» το οποίον ἐδηλητηρίαζεν πηγὴν και ὅσοι ἔπιναν ἐξ αὐτῆς ἀπέθνησκον.

Διὰ τα ὡς ἄνω ο ἅγιος θεωρεῖται προστάτης των περιοχῶν Φαναρίου, Παραμυθιάς και Μαργαριτίου. Την 30ην Ἀπριλίου ἡμέραν μνήμης του ἰδιαιτέρως τιμούν αὐτόν οἱ κάτοικοι των ὡς ἄνω περιοχῶν.

---

¹² Πιθανῶς ἡ ἐλονοσία.

ΗΘΗ ΕΘΙΜΑ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Άγιος Βασίλειος: Την παραμονήν της πρωτοχρονιάς κατά το σούρουπο, οι ηλικιωμένοι άρρενες συγκεντρώνονται εις οικίαν φίλου ή συγγενούς των και επιδίδονται εις ολονύκτιον χαρτοπαιξίαν διά να αποδειχθεί τοιουτοτρόπως ο «τυχερός». Πολλά βαλάντια όμως, την πρωίαν κενά περιεχομένου ακολουθούν τους κατηφείς και μεταμελημένους κυρίους των. Ο Αη-Βασίλης ξάγρυπνος και γρήγορος, ως αστραπή, ασφυκτικώς περιτυλιγμένος εις την μακρούαν του κάπαν περιερχόμενος το χωρίον εξαναγκάζει τους κακούς δαίμονας «τις παγανιές» να ριφθούν εις την θάλασσαν ή να αποκρουθούν εις τα αβυσσαλέα βάραθρα της απροσίτου των εποχών εκείνην παραλίας περιήτρομοι. Οι μητέρες αφυπνίζονται εννωρίς και περιμένουν να εξυπνήσουν τα τέκνα των «που πρέπει να ιδούν πρώτον το βουνό για να γίνουν γερά σαν κί αυτό» και δεύτερον υγίης άτομον «για να 'χουν την υγεία τους όλο το χρόνο». Ο πρώτος ξένος, ως προς την οικογένειαν, που θα διέλθη το κατώφλιον της οικίας θα πρέπει να είναι «κορίτσι». Έτσι τα ζώα θα αποκτήσουν θήλεα. Επειδή όμως «ο φθόνος της γειτόνισσας», μπορεί να βλάψη την οικογένειαν, εισάγουν, μάλιστα της προηγούμενης και διανυκτερεύει εκεί κόρην συγγενούς των και έτσι όλα βαίνουν κατ' ευχήν.

Μετά την θείαν λειτουργίαν διανέμουν «τα δώρα» των παιδιών. Τα άρρενα λαμβάνουν δώρα και παρά των συγγενών των. Την πρωίαν της ίδιας ημέρας τα άρρενα περιέρχονται τας οικίας του χωρίου και ψάλλουν τα κάλαντα, όμοια των ψαλλόμενων εν Πρεβέζη. Την πρωίαν ο αρχηγός της οικογενείας διανέμει την «πίττα». Ο τυχερός του έτους εις το μερίδιον του θα εύρει το «φλουρί». Το απόγευμα «σημαδεύουν», δηλαδή ονομάζουν τα ζώα που συνεπλήρωσαν το πρώτον έτος της ηλικίας των. Την εσπέραν γίνεται η διανομή του «σταυρού», ο οποίος κατεσκευάσθη εκ ζύμης και μέλιτος, περιέχει δε εντός του το «φλουρί».

Εκτός της ευχής «χρόνια πολλά». Η οποία είναι κοινή δι' όλας τας εορτάς, την ημέραν αυτήν λέγεται και η ευχή «καλή χρονιά».

Θεοφάνια: Μετά το σβήσιμο των άστρων τα κορίτσια κατηφορίζουν να πάρουν «νερό στο λαγήνι¹³» από το ποτάμι. Πρίν ξεκινήσουν τοποθετούν εντός της στάμνας κλώνον ελαίας πολύφυλλον, ο οποίος συμβολίζει το «Άγιον Πνεύμα». Πλύνουν επιμελώς διά του ύδατος αυτού «το εικόνισμα» και ξεκινούν διά την θείαν λειτουργίαν, αφού πάρουν μαζί των το εικόνισμα και το λαγήνι. Το εικόνισμα, προς αγιασμόν, παραμένει εις τον Ναόν τεσσαράκοντα ημέρας. Το λαγήνι γεμίζει δι' αγιάσματος και αφού επιστρέχουν εις τας οικίας των, ραίνουν δι' αυτού το «βιός τους για να

---

¹³ Πήλινον υδροδοχείον – στάμνα.

προκόψη». Ο κλώνος καίγεται αμέσως μετά τον ραντισμόν. Το υπόλοιπον του αγιάσματος φυλάσσεται εντός του εικονοστασίου εν έτος δι' εκτάκτους της οικογενείας ανάγκας.

Πρώτη Μαρτίου: Δένουν «στα χέρια των παιδιών για να μην μαυρίσουν το μαρτίτσι¹⁴». «Μαρτίτσι» επίσης δένουν επί του λαιμού των μοσχαριών «για να μην πάρουν μάτι». Επί της θύρας του αυλογύρου των, κρεμούν το αγριοκρέμμυδο (τη μπότσικα) «για να φέρουν τα ζώα γάλα». Τα «φυλαχτά», με την εμφάνισιν των χελιδονιών, ρίπτουν εντός βάτων αφού προσδέσουν επ' αυτών δεκάλεπτον ή σιδηρούν αντικείμενον «για να πάρουν τα χελιδόνια για την φωλιά τους».

Ευαγγελισμός: Την ώραν του εσπερινού τα άρρενα (κάτω των 15 ετών), συγκεντρώνονται εις θέσιν «Ξέρα», αφού πάρουν μαζί των εν «ταψίον» και εν τεμάχιον ξύλου, «τον δάρτη». Εκεί γεμίζουν τα ταψιά των με άμμον και αφού τα γυρίσουν κάνουν «τα ψωμιά των νεκρών». Εν συνεχεία δε κτυπούν δια του ξύλου τα ταψιά ρυθμικά ενώ συγχρόνως λέγουν: «Φευγάτε φίδια και γκοταρέλια¹⁵ γιατί έρχεται ο Βαγγελισμός, μέσα πιά και τα φτινάρια¹⁶, να σας κόψη τα κεφάλια, θα τα ρίξη στο ποτάμι, θα τα φάν οι καλογέροι το χειμώνα καλοκαίρι». Εις το τέλος της περιουσίας των απορρίπτουν το ξύλον εντός βάτου «να γίνει φίδι».

Πρώτη Απριλίου: Προσπαθούν να «γελάσουν» χάριν αστειότητος, κυρίως τους συγγενείς των.

Πρώτη Μαΐου: Με το πέρας της θείας λειτουργίας, η οποία τελείται εις Μονήν Ελένης, εις ειδικήν τελετήν, τελούμενην υπό ιερέως, τα αγόρια γίνονται «βλάμηδες=(μότρες)». Οι «βλάμηδες» και οι «φιλενάδες» του προηγουμένου έτους ανταλλάσσουν δώρα εις ένδειξιν της υφισταμένης μεταξύ των συνδέσεως. Των μικρών, οι οποίοι εορτάζουν των ονομαστικών των εορτών, τραβούν ελαφρώς «το αυτί» και τους εύχονται «χρόνια πολλά». Δεν εορτάζουν τα γενέθλια των.

15 Αυγούστου: Παλαιότερον ετελείτο η εκκλησιαστική πανήγυρις. Κατ' αυτήν οι εορτάζοντες ελάμβανον μέρος εις κοινόν συμπόσιον, τα έξοδα του συμποσίου κατεβάλλοντο εξ' ολοκλήρου υπό της εκκλησιαστικής επιτροπής. Προς τους προεστούς των χωρίων, των οποίων οι κάτοικοι εκαλούντο εις την πανήγυριν, απεστέλετο το «κουλούρι¹⁷» πρό εξ' ημερών και η λαϊκή παροιμία: «δεν σου έταξα κουλούρι».

Την εποχήν της εις τους αγρούς εργασίας, τρώγουν αφού συναθροιστούν πολλοί γείτονες μαζί.

---

¹⁴ Εκ νημάτων, λευκού και κόκκινου.

¹⁵ Σαύρες.

¹⁶ Πτύον= Φικιάρι

¹⁷ Εκ σίτου ένζυμος άρτος.

Παλαιότερον εκρέμουν εις των ορόφων των οικιών των καρπούς και μάλιστα τους ωραιότερους του είδους της παραγωγής των, προς στολισμόν και επίδειξιν.

21η Νοεμβρίου: Βράζουν την εσπέραν της παραμονής «τις μπόλιες» ή αλλιώς «πολυσπόρια¹⁸». Τα εξημερώματα τρέχει έν' άτομον της οικογενείας και ρίπτει ολίγα «πολυσπόρια» εντός της θαλάσσης λέγοντας: «Όσο το νερό της θάλασσας τόσα και του σπιτιού τα πλούτη».

Χριστούγεννα. (Μικρό Πάσχα): Σφάζεται «το γουρουνί» παρουσία γειτόνων και συγγενών οι οποίοι ρίπτουν «αλάτι» εις το μέρος που θα σφαγεί «το γουρουνί» και λένε: «Να το φας με 'γεία» Οι οικοκυρές ετοιμάζουν τα «Χριστόψωμα» ένζυμα και στολισμένα με άνθη εκ ζύμης. Αργά την εσπέραν «παντρεύουν τη φωτιά» τοποθετούντες εις το παραγώνι τεμάχια ξυλευτών δένδρων των οποίων επιθυμούν την καρποφορίαν. Με το δυνάμωμα της φωτιάς «τα παιδιά» χοροπηδώντας λένε, «αρνιά, κατσίκια, τρυφερά μοσχάρια». Έτσι τα μέν δένδρα θα δώσουν πολλούς καρπούς, τα δε ζώα πολλά μικρά. Ολίγον πρό της κατακλίσεως, τοποθετούν στη «βάτρα¹⁹» το πέταλο και το κέρατο, ν' αποφύγουν «τις παγανιές», που προσπαθούν ν' ανακαλύψουν «το σπίτι που δεν έχει φυλαχτά» διά να προσενηθούν εις τους ενοίκους κακόν. Αυτά γίνονται την παραμονήν.

Σαν ξημερώση σαρώνεται επιμελώς η οικία και το τζάκι. Τα σκουπίδια και η στάχτη φυλλάσσονται εντός της οικίας επί τρεις ημέρας, διότι «οι παγανιές» περιφέρονται ακόμη και θα περιφέρονται ως τα Θεοφάνεια πλησίον των ανθρώπων, εκτός βεβαίως της νύκτας του Αγίου Βασιλείου. Οι οικοκυρές διά να αποφύγουν δυσάρεστα, λαμβάνουν και άλλα προφυλακτικά μέτρα, όπως τα ακόλουθα: Δεν γνέθουν. Δεν ομιλούν εις άτομα έξω των οικιών των. Κλείνουν επιμελώς τας οικίας των και δεν εγκαταλείπουν είδη ιματισμού εις το υπαιθρον μετά το «ηλιόγερμα». Αν δε εξ απροσεξίας παραμείνει κάτι εκτός της οικίας των το περνούν πάνω από φωτιά στην οποία προσθέτουν άλας, πυρίτιδα, θυμίαμα και επί πλέον λένουν τρεις φορές «η φωτιά να κάψη το κακό».

Απόκριες: Μασκαρεύονται μόνον οι άρρενες, φορώντες αυτοσχέδιους αμφιέσεως, οι οποίες προκαλούν τον γέλωτα. Οι μασκαρεμένοι λέγονται «μπασιάκοι». Περιερχόμενοι τας οικίας του χωρίου μαζεύουν αυγά. Οι γυναίκες συγκεντρώνονται εις θέσιν «Ξέρα» και παίζουν διάφορα παιχνίδια ως τα ακόλουθα:

1. Το σχοινάκι.
2. Τυφλόμυγα (πτου-πτου καρτελούμ).
3. Το πιπέρι: Εις σχήμα χορού συνδυάζουν το τραγούδι με αναλόγους κινήσεις:

---

¹⁸ Αραβόσιτος ανάμεικτος μετ' άλλων οσπρίων.

¹⁹ Τζάκι.

«Πως το τρίβουν το πιπέρι
Οι σαϊτάνοι καλογέροι;
Σηκωθήτε παλληκάρια
Με σπαθιά και με χαντζάρια.
Με τη μύτη τρίβεται
Σκορδοσκορδαλίζεται²⁰
Α! Πιπέρι πιπέρι
Σαϊτάνοι καλογέροι».

4. «Ο Μπούφος», (=τσίου, τσίου): Μια γυναίκα αναπαριστά τον «Μπούφον», άλλη δε την «κλώσσαν». Την κλώσσαν ακολουθούν «τα πουλάκια» Η κλώσσα αρχίζει «κλου-κλου» και τα πουλάκια «τσίου, τσίου».
- Πλησιάζουν εις την ψεύτικη καλύβη του μπούφου εις στιγμὴν απουσίας του και την καταστρέφουν. Επιστρέφει ο μπούφος και θυμωμένος ερευνά:
- Ποιος μου χάλασε το καλύβι μου;
-Εγώ λέει η κλώσσα (αφού προηγουμένως προβάλλει πολλές δικαιολογίας). Κι ο μπούφος κλαίγοντας λέει:
-Εγώ θα πάω στη μάνα μου.
Φεύγει και η κλώσσα εγκαταλείπουσα προσωρινώς τα «πουλάκια» της. Εαφνικά όμως επιστρέφει ο «μπούφος» και γκρεμίζει στην άμμο όλα τα «πουλάκια» και γκρεμίζει στην άμμο όλα τα «πουλάκια», (συνήθως επάνω από τριάκοντα καλοφορεμένες και γεροδεμένες χωριά τοπούλες). Γυρίζει η κλώσσα και λέει κλαίγοντας:
-Ποιος σας έφαγε πουλάκια.
Τα πουλάκια απαντούν:
-Το σκυλί του παπά. Τότε η κλώσσα και τα πουλάκια ορμούν κατά του μπούφου. Κατόπιν συντόμου πάλης ρίπτουν τον μπούφον επί της άμμου και γίνεται πραγματική γυναικοστιβάδα. Οι πλέον ηλικιωμένες παρακολουθούν το θέαμα ή μάλλον φρουρούν αγρύπνως την περιοχὴν μην τύχει και «πατήσει ανδρός ποδάρι». Οι ως άνω εκδηλώσεις επαναλαμβάνεται και την Τυρινήν.
- Την εσπέραν της Τυρινῆς, μετά πλούσιον δείπνον παίζεται μεταξύ των μελών της οικογενείας «ο χάσκαρης». Εν αυγὸ βρασμένο προσδένεται εις τον «πετρογύρην» (το πιττόξυλον) και ενώ το αυγὸ κινείται υπό του αρχηγού της οικογενείας, τα λοιπά μέλη προσπαθούν διὰ του στόματος των να συλλάβουν το αυγὸ. Εν συνεχείᾳ γεμίζουν αβαθὲς δοχείον δι' ὕδατος και ρίπτουν εις αυτό το «φλουρί», το οποίον προσπαθούν να συλλάβουν δια των χειλέων των «τα παιδιὰ», έχοντα τας χείρας των ὀπισθεν ἐπὶ του κορμού.

---

²⁰ Αντὶ «τη μύτη» ονομάζουν ἄλλον μέλος του σώματος και επαναλαμβάνουν τους δυο τελευταίους στίχους.

Καθαρά Δευτέρα: Γενική καθαριότης οικιών και λοιπών χωρών διά να απομακρυνθούν οι ψύλλοι.

Το τρίμερον: Οι γέροντες, διά «να σώσουν την ψυχήν τους» νηστεύουν επί τρεις ημέρας ήτοι, Καθαράν Δευτέραν, Τρίτην και Τέταρτην. Και τας τρεις ημέρας πίνουν μόνον ύδωρ.

Του Λαζάρου: Την παραμονήν του Λαζάρου περί ώραν 5^{ην} μετά μεσημβρίαν «οι Λάζαροι²¹» περιφέρονται εἰς τας οικίας του χωριού και αφού ψάλλουν του Λαζάρου λαμβάνουν ως αμοιβήν μικρά χρηματικά ποσά, αυγά ή κουλουράκια. Ο αρχηγός εκάστης παρέας κρούει διαδοχικώς τας θύρας του χωριού και ερωτά:

-Αγαπάτε Λάζαρο;

-Αγαπάμε.

Τότε αναλόγως της ηλικίας των «Λαζάρων» ακούμε:

1. Άτομα ηλικίας 4 έως 7 ετών:

«Λάζαρος στην πόρτα σου
Να γεννήσ' η κόττα σου
Πισ' από την πόρτα σου,
να μου δώσης το αυγό.
Αν δεν μ' δώσης το αυγό
Να φοφήσ' η κόττα σου
Πίσω κεί στην πόρτα σου».

Εν συνεχεία λένε: «Χρόνια πολλά του χρόνου να' μαστε όλοι καλά».

2. Άτομα ηλικίας 7 έως 20 ετών:

Σήμερον έρχετ' ο Χριστός
ο επουράνιος Θεός
και με κλάδους και βάρια
εν τη πόλει Βηθανία.
Βγάτε σας παρακαλούμε
για να σας διηγηθούμε
για να μάθετε τι εγίνη
πέρα κεί στην Παλαιστίνη.

Εἰς την πόλιν Βηθανία
Μάρθα κλαίει και Μαρία
Λάζαρον τον αδελφόν τους
τον γλυκύν και καρδιακό τους.
Τον μοιρολογούν και κλαίνε,

-Έχεις ιοίστην ώ Μαρία!
αγώμεν εἰς τα μνημεἰα.
Τότε κι ο Χριστός δακρύζει
και τον Άδη φοβερίζει:
Άδη Τάρταρε και Χάρο
Λάζαρον ήρθα να πάρων.
Δεύρο έξω Λάζαρε μου
φίλε και αγαπητέ μου.
Επαράτησεν τον Άδη
εξουσίας το σημάδι
Λάζαρος απελυτρώθη
ανεστήθη και σηκώθη!
Ζωντανός σαβανωμένος
Και μ' ένα κερὶ ζωσμένος.

---

²¹ Τα άτομα που ψάλλουν του Λαζάρου.

Τον μοιρολογούν και λένε.
Τρείς μέρες τον θρηνούσαν
και τον εμοιρολογούσαν.
Την ημέρα την Τετάρτη
κίνησ' ο Χριστός για να'ρθει,
τότε βγαίνει η Μαρία
εξ' από τη Βηθανία.
Και εμπρός το γονύ κλίνει
και τους πόδας του φιλήνει.
-Αν εδώ ήσουν Χριστέ μου
δεν θα πενθήσει ο αδελφός μου.
Μα και τώρα το πιστεύω
και καλά αυτό το ξεύρω,
ότι δύνασ' αν θελήσης
και νεκρούς να αναστήσεις.

Μαθηταί και αποστόλοι
εκεί ευρεθήκαν όλοι.
-Δόξα τω Θεό, φωνάζουν
και το Λάζαρο εξετάζουν:
-Λάζαρε πες μας τι είδες
εις τον Άδην όπου επήγες;
«-Είδα τρόμους είδα φόβους.
Είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι
Το φαρμάκι των χειλέων
Και μη με ρωτάτε πλέον».

Εν συνεχεία ψάλλουν τα ακόλουθα δίστιχα:

-«Του χρόνου πάλι να' ρθουμε, μ' υγεία να σας βρούμε
στο σπίτι σας χαρούμενοι κί' εμείς να τραγουδούμε».

-«Εδώ στο σπίτι πού' ρθαμε πέτρα να μη ραγίσει
κί' ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήση».

3. Άτομα ηλικίας 20 ετών και άνω:

(Η εκδήλωση αυτή έγινε το παλαιότερον, οπότε εις το χωρίον «βασίλευε η ομόνοια κι η αγάπη»).

«Εδώ επέρασ' ο Χριστός με δωδεκ' αποστόλους
Και πάλι ξαναγύρισε με δώδεκα αγγέλους.
Αφέντη αφεντάκη μου δέκα φορές αφέντη,
Για βγάλε το πλουκάκι²² σου και βάλε το χεράκι.
Αν έχης «γρόσια» δώσε μας, ας είναι και «παράδες».
Σαν έχεις και γλυκό κρασί!! Θα πιούνε οι «Λαζάρου».

Εν συνεχεία δε ετίθετο εις εφαρμογή ο τελευταίος στίχος του Λαζάρου. Ο Λάζαρος δέ συνωδεύετο με όργανα ή κουδούνια. Το σούρουπο πηγαίνουν το «φωτίκια», ήτοι πλήρη στολήν δώρον του αναδόχου προς τον αναδεξιμίον, εξάπαξ διδόμενον και εις ηλικίαν 8 έως 10 ετών. Ο νουνός λαμβάνει και αυτός δώρον συνήθως έναν αμνόν. Την ίδιαν ημέρα η κάθε

---

²² Πορτοφόλιον.

«νιόνυφη» υποχρεούται να φέρει εις τον Ναόν την «βάγια», δέμα εκ δάφνης.

Μ. Πέμπτη: Οι οικοκυρές «βάφουν κόκκινα τ' αυγά», συνήθως δε κάμνουν και ασβεστόχρισιν των οικιών των και «αλείφουν» τα καλυβόσπιτα των με χώμα του βουνού.

Μ. Παρασκευή: Το απόγευμα, ενώ τα κορίτσια στολίζουν τον επιτάφιον, τα αγόρια περιφέρονται το χωρίον, ως και κατά του Λαζάρου και ψάλλουν τον μεγάλο Λάζαρο ή «τα πάθη του Χριστού».

*«Σήμερον μαύρος ουρανός σήμερον μαύρη μέρα.
Σήμερον όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπούνται.
Σήμερον έβαλαν βουλή²³ οι άνομοι Εβραίοι,
οι άνομοι και τα σκυλιά οι τρισκαταραμένοι,
για να σταυρώσουν το Χριστό των πάντων Βασιλέα!
Ο κύριος ηθέλησε να μπή σε περιβόλι,
να λάβει ύπνο μυστικό να τον συλλάβουν όλοι.
Η Παναγιά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της
τις προσευχές της έκανε για τον Μονογενή της.
Φωνή της ήρθ' έξ ουρανού κι' απ' αρχαγγέλου στόμα:
-Σώνουν²⁴ Κυρά οι προσευχές. Σώνουν και οι μετάνοιες.
Το Γυιό σου τον επιάσανε και στο χαλκιά²⁵ τον πάνε.
Και στον Πιλάτου την αυλή εκεί τον τυρρανάνε.
Σαν κλέφτη τον επιάσανε και σαν ληστή τον πάνε...
-Χαλκιά, χαλκιά φκιάσε καρφιά φκιάσε τρία πιρόνια²⁶.
Μα 'κείνος ο παράλογος βαρεί και κάνει πέντε.
Σύ Φαραέ²⁷ που τα 'κανες πρέπει να μας διατάξεις.
-Τώρα που με ρωτήσατε εγώ θα σας διατάξω:
Βάλτε τα δυό στα πόδια του, τ' άλλα τα δυό στα χέρια,
το τρίτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του,
να τρέξη αίμα και νερό να πληγωθή η καρδιά του.
Η Παναγιά σαν τ' άκουσε έπεσε και ληγώθη.
Σταμνί νερό της ρίξανε κι' ένα κανάτι μόσχο
και τρία με ροδόσταγμα για να της έρθ' ο νούς της.
Και σαν της ήρθ' ο λογισμός και σαν της ήρθ' ο νούς της
ζητά μαχαίρι να σφαχτή για το Μονογενή της.
-Λάβε Κυρά υπομονή λάβε Κυρά ανάσα.
-Μα πώς να λαβ' υπομονή και πώς να λάβ' ανάσα;*

---

²³ Πήραν απόφαση.

²⁴ Φθάνουν.

²⁵ Σιδηρουργός.

²⁶ Βελόνες.

²⁷ Μαύρε.

Εν Υιόν Μονογενή κι' εκείνον Σταυρωμένον!!
Η Μάρθα, η Μαγδαληνή και του Λαζάρου η μάννα
του Ιάκωβ' η αδελφή, οι τέσσερες αντάμα²⁸,
επήραν το στρατί²⁹, στρατί, στρατί το μονοπάτι³⁰.
Το μονοπάτι τσ'έβγαλε μπρός στου Ληστού³¹ την πόρτα.
-Άνοιξε πόρτα του Ληστού και πόρτα του Πιλάτου.
Η πόρτ' από τον φόβο της ανοίγει μοναχή της.
Βλέπει δεξιά, βλέπει ζερβά, κανένα δεν γνωρίζει,
βλέπει και δεξιότερα είναι ο άγιο-Γιάννης.
-Αγιάνν' Αγιάνη Πρόδρομε και Βαπτιστή του Γιού μου,
μην είδες τον Υιόκα μου και τον διδάσκαλο σου;
-Δεν έχω γλώσσα να σου πώ στόμα να σου μιλήσω,
δεν έχω χέρι Δέσποινα για να σου τον εδείξω!...
Βλέπεις εκείνον τον γυμνόν τον παραπονεμένο!!!
όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο,
όπου φορεί στην κεφαλή ακάνθινο στεφάνι;
Εκείνος είν' ο Γυιόκας σου και ο διδάσκαλος μου!!!
Η Παναγιά πλησίασε γλυκά τον ερωτάει:
-Δεν μου μιλάς παιδάκι μου δεν μου μιλάς παιδί μου;
-Τι να σου πώ μαννούλα μου, που διάφορο³² δεν έχεις!
Τότε το Μέγα Σάββατο κοντά το μεσονύχτι
που θα λαλήσ' ο πετεινός, σημάνουν οι καμπάνες
τότε και σύ μαννούλα μου θα 'χεις χαρά μεγάλη.
Σημαίν' ο Θιός, σημαίν' η γη, σημαίνουν τα 'πουράνια.
«Όποιος τα 'κούει χαίρεται, όποιος το λέει αγιάζει
κι' όποιος το καλαφουγκραστεί³³, Παράδεισο θα λάβει.
Παράδεισο και λίβανο από τον Άγιο Τάφο».

Κατά την περιφοράν του Επιταφίου, τρις πέριξ του Ναού, το εκκλησίασμα υπό το φώς μαύρων λαμπάδων αναφωνεί: «Κύριε 'λέησον». Το υπόλοιπον της λαμπάδας μετά την περιφοράν τοποθετείται επί του οικογενειακού των τάφου.

Μ. Σάββατον: Κάνουν κουλουράκια «τα κουλιάτσια» εντός των οποίων τοποθετούν βαμμένα αυγά. Στέλλουν επίσης δώρα στους ανακτούς των οινουνοί και οι μεμνηστευμένοι εις τας μέλλουσας συζύγους των.

Ανάστασις: «Τσουγκρίζουν τα αυγά».

---

²⁸ Μαζί.

²⁹ Δρόμος.

³⁰ Στενός δρόμος.

³¹ Ο Πιλάτος.

³² Ωφέλεια.

³³ Καλοπροσέξει.

Επισκέψεις: Καθ' όλας τας εορτάς ανταλλάσσουν επισκέψεις πλήν των πενθούντων. Κατά τας «ονομασίας» παρατίθενται πολλάκις και γεύματα. Όποιος «δέχεται» έχει την θύραν του από πρωίας ανοιχτήν και πηγαίνει «στην εκκλησία το ύψωμα». Την πρωίαν κάμνουν την επίσκεψιν των οι άρρενες, το δειλινόν οι γυναίκες ανεξαρτήτως συγγένειας και ηλικίας.

Ξενητιά: Την εσπέραν παραμονής της αναχωρήσεως δίδεται εις την οικίαν του αναχωρούντος δεξίωσις, η οποίαν προσλαμβάνει πανηγυρικών χαρακτήρα. Συνηθέστεραι ευχαί: «Καλό ταξίδι», «να σε καλοδεχθούμε», «καλές δουλειές». Η σύζυγος του ξενιτεμένου μαυροντύνεται και παραμελεί κατάτι την εμφάνισιν της. Δεν δέχεται επισκέψεις αρρένων μη συγγενών και δέχεται την κηδεμονίαν συγγενούς του συζύγου της. Κατά την επιστροφήν τούτου μετά δη ότι συνήθως εν έτος, δίδεται και πάλιν παρόμοια της αναχωρήσεως δεξίωσις. Την υποδοχήν συνοδεύουν χειραψίας, φιλιά και ευχαί.

Φιλοξενία: Παλαιότερον και σήμερα αποδίδεται μεγάλη σημασία εις την αξίαν της φιλοξενίας, η οποία θεωρείται ευγενής και θεάρεστος πράξις. Ο «Μουσαφίρης» ευρίσκει εις την οικίαν του φιλοξενούντος, ανάπαυσιν στέγην και τροφήν. Όταν ο «μουσαφίρης» πλησιάζει εις οικίαν, τα μέλη της οικογένειας, κατά την σειράν των πρωτείων, υποδέχονται αυτών προ της εισόδου. Ανταλλάσσονται χειραψία και χείμαρος ευχών. Εν συνεχεία οδηγείται ο «μουσαφίρης» εις το δωμάτιον υποδοχής, του οποίου η θύρα την στιγμήν εκείνην είναι ολάνοικτος. Τα ανήλικα μέλη της οικογενείας, παλαιότερον δε και οι γυναίκες, συγκεντρώνονται εις άλλον δωμάτιον της οικίας των. Εις το δείπνον καλούνται και πρόσωπα της αρεσκείας του φιλοξενουμένου. Κατά την αναχώρησιν του παραπέμπουν αυτόν αφού προηγουμένως του προσφέρουν δώρα.

Σχέσεις μελών της οικογενείας: Οι οικογένειες παλαιότερον απετελούντον «από πολλές ψυχές» (πολλά μέλη) και δεν ήσαν μητριαρχικάί. Ψυχή και απόλυτος άρχων της οικογενείας ήτο ο αρχηγός της. Τα λοιπά μέλη υπήκουον εις αυτόν τυφλώς. Άνευ της συγκαταθέσεως του ουδέν ετελείτο. Πρός σωφρονισμόν των μελών της οικογενείας του, μετεχειρίζετο κάθε μέσον, το οποίο έκρινεν προς τούτον κατάλληλον, μη εξαιρουμένου και του ξυλοδαρμού. Η σύζυγος δεν επετρέπετο να συνομιλή μετά του συζύγου της παρουσία ηληκιωμένων ατόμων, διότι το τοιούτον εθεωρείτο άπρεπον και προσήγγιζεν τα όρια της ανηθικότητος. Οι γυναίκες υπήκουον ως κόραι και εις τα ανήλικα άρρενα μέλη της οικογενείας των, ύπανδροι εις τον αρχηγόν της νέας οικογενείας, την πεθεράν των, τον σύζυγον και την μεγάλην συνυφάδα (σύζυγον του μεγαλύτερου αδελφού του συζύγου των). Δεν είχαν το δικαίωμα να τραγουδούν, να χορεύουν και να συνδιασκεδάζουν μετά των αρρένων. Την παρανόμως εγκυμονούσα εξηφάνιζον οι οικείοι αυτής. Εάν όμως διέφευγεν τον αφανισμόν, πράγμα

πολύ σπάνιον, την απεκάλουν «ατιμασμένην» και δεν επιτρέπετο εις αυτήν πλέον να εξέλθει της οικίας της. Ο εραστής της είχε συνήθως την ίδιαν μοίραν. Το βάρος όμως της ανηθικότητος εδίδετο εις την γυναίκα. Και σήμερον την οικονομικήν διαχείρησιν και την κοινωνικήν ευθύνη επωμίζεται ο αρχηγός της οικογενείας. Ο καλός ή κακός χαρακτηρισμός μιας οικογενείας έχειν άμεσον συνέπειαν εφ' ολοκλήρου της συγγενείας της, «το σόι». Τα μέλη της οικογενείας δεν χαρτοπαίζουν παρουσία του αρχηγού της οικογενείας των.

ΓΑΜΟΣ

Αραββώνες: «Αλλαξαν δαχτυλίδια». Θεωρείται ευτυχές διά τους μελλονύμφους γεγονός, ως η καλλιτέρα εποχή της ζωής των. Συνήθως συνοδεύονται υπό συμποσίου, εις το οποίον παλαιότερον, καθ' ότι εγίνετο εις την οικίαν της νύμφης, δεν ελάμβανεν μέρος ο γαμβρός. Εις το τέλος του συμποσίου, την ώραν που η νύμφη προσφέρει καφέ, οι συνδαιτυμόνες «δωρίζουν την νύμφην», θέτοντες εις δίσκον χρηματικά ποσά κατ' ευχαρίστησιν. Η εκλογή συζύγου, παλαιότερον εξολοκλήρου και σήμερον συνήθως, είναι θέμα της αρμοδιότητος του αρχηγού της οικογενείας. Μετά την απόφασιν υπό του αρχηγού πάλιν, απεστέλοντο «οι προξενήτρες» «για να ταχτοποιήσουν την δουλειά» ή απεφασίζετο, πράγμα ουχί σπάνιον, ή ακουσία απαγωγή³⁴ της νέας. Διά της διασταυρώσεως πληροφοριών είκαζον περί της αγνότητος της νύμφης. Το σπουδαιότερον προσόν της νύμφης ήτο να είναι από «σόι», ενώ σήμερον να έχει προίκα. Ο αραββώνας σε εξαιρετικώς μόνον περιπτώσεις κρατείται μυστικός. Ο γαμβρός έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται τους οικείους της μνηστής του, «τα πεθερικά», πλην όμως, ουδεμίαν έχει μετ' αυτής επαφήν. Η εγκαταλελειμμένη εθεωρείτο και «ατιμασμένη». Σπανίως η μνηστή εγκατέλειπε το μνηστήρα της. Στους μεμνηστευμένους εύχονται «καλά στέφανα». Κατά την μνηστεϊάν τηρείται σειρά. Πρώτα τα θήλεα και μετέπειτα τα άρρενα κατά σειράν γεννήσεώς των. Οι δίδυμοι έχουν την ίδιαν προτεραιότητα.

Γάμος: Πρίν επτά ημέρες «κόβουν την εβδομάδα» δηλαδή ορίζουν την ημέραν τελέσεως του γάμου. Ο γάμος εκτός έκτακτων περιπτώσεων τελείται Κυριακήν. Τότε ο γαμβρός ετοιμάζει τα «γαμπριάτικα» και η νύφη «τα νυφικά». Την Τετάρτη μοιράζονται οι προσκλήσεις («τα καλέσματα»), οι οποίες σήμερον είναι γραπτές παλαιότερον δε, έστελλετο «το κουλούρι». Ο νουνός προσκαλείται υπό του γαμβρού, δι' αυτοπροσώπου προσκλήσεως. Την Πέμπτην, δείγμα ότι ο γάμος ήρχισεν, «ο Βλάμης» του γαμβρού «ρίχνει την τουφεκιά» και οι συγκεντρωθέντες τραγουδούν το τραγούδι:

---

³⁴ Απήγοντο κόρες έστω και αν ήσαν αυτά μεμνηστευμένα.

«Ρίξε βλάμη ένα τουφέκι,
αύριο ή μεθαύριο
θα σου το ρίξω δάνειο³⁵».

Τα συμπόσια, «γλέντια», διαδέχονται το ένα το άλλο. Μετά την «τουφεκιά» ετοιμάζεται η πομπή των ξύλων. Επικεφαλής της πομπής αυτής τίθεται αγόρι, το οποίο αν πρόκειται περί των «φίλων» του γαμβρού κρατεί σημαίαν. Ακολουθούν κόρες, οι οποίες τραγουδούν και η πομπή διευθύνεται προς το βουνό. Εκεί ετοιμάζουν δέμα εκ ξύλων και το μεταφέρουν εις την οικίαν των μελλονύμφων. Την μεσημβριάν του Σαββάτου οι καλεσμένοι της νύμφης επιδεικνύουν εις τους συγκεντρωθέντας την προίκα «μέχρι βελόνι». Μετά την επίδειξιν ετοιμάζουν τα σφαχτά και το γλέντι αρχίζει με την συνοδεία λαϊκής ορχήστρας. Την Κυριακή πρωί κόρες στολίζουν τη νύμφη, η οποία φορεί τον ιματισμόν της παρουσία των γυναικών, οι οποίες τραγουδούν:

«Βάλε τα ρούχα τα καλά σου
ποτέ δεν γίνεσαι κόρη πιά».

Στο σπίτι του γαμβρού γενικό πρόσταγμα έχει ο «βλάμης». Όταν φθάνει ο νουνός και ο «παρακουμπάρος» (συνοδός του) ξυρίζουν τον γαμβρό ενώ τραγουδούν:

«Ξυράφια 'πό τα Γιάννενα.....»
και
«Όλ' η βδομάδ' του γαμπρού
μα η Κυριακή της νύφης».

Το δειλινόν συνήθως σχηματίζεται συνήθως η γαμήλιος πομπή, της οποίας προπορεύεται η σημαία και ακολουθούν οι «συμπεθέροι». Όταν πλησιάζουν την οικίαν της νύμφης τρέχουν οι «σχαριστιάρηδες» (αγγελιοφόροι), οι οποίοι ορίζονται εκ των προτέρων και αγγέλουν ότι, οι «συμπεθέροι» φθάνουν. Οι αγγελιοφόροι λαμβάνουν δώρον έναν μανδήλιον και τρέχουν και πάλιν προς τους «συμπεθέρους». Ο γαμβρός πορεύεται εν τω μέσω των γυναικών. Όταν φθάσουν οι «συμπεθέροι» πίνουν σταυροειδώς μετά των συγγενών της νύμφης και ακολουθεί η υποδοχή του γαμβρού. Ο πεθερός ή άλλος αντιπρόσωπός του, υποδέχεται αυτόν επί της θύρας και αφού ρίψει επί του ώμου αυτού εν προσόψιον τον εισάγει εντός της οικίας του. Επίσης προ της εισόδου του, εντός της οικίας, ραίνουν αυτόν δι' ορύζης. Τότε ακούονται έξω αι ευχαί «καλά τους στέφανα» «και στα δικά σου» «και στα σπίτια σας». Ο Βλάμης εν τω μεταξύ εισήλθεν εντός της οικίας και φόρεσε τα υποδήματα της νύμφης. Την στιγμήν εκείνην οι φρουροί της νύμφης, μόνον γυναίκες, ρίπτουν επί της ράχεώς του μερικά αθώα αλλά γερά γρονθοκοπήματα. Παρουσιάζουν

---

³⁵ Δανεικό.

την νύμφην και μετά την τέλει του μυστηρίου ακούμε την ευχήν, «να σου ζήσουνε και με λάδι». Μετά την στέψιν ετοιμάζεται η πομπήν δια την αποχώρησιν της. Η νύμφη «προσκυνά» σταυρωτά ανά τρεις (υποκλίνεται ρυθμικά και με χάρη), πριν εξέλθη εκ της πατρικής της οικίας. Την νύμφην συνοδεύουν οι «φυλαχτιάρηδες» ενώ ο γαμβρός φεύγει με τους «συμπεθέρους». Περί την δύσιν του ηλίου, δι' άλλως οδού, η πομπή φθάνει εις την οικίαν του γαμβρού. Τότε η συνοδεία της νύμφης «οι μότερες» τραγουδούν:

*«Έβγα πεθερά στη σκάλα
με το μέλι με το γάλα».*

Η νύμφη ρίπτει φρούτα και «καραμέλες» σταυροειδής ενώ οι «συμπεθέροι» ραίνουν αυτήν δι' ορύζης «για να ριζώσει». Τελικώς προβάλλει η πενθερά, προσφέρει μέλι και γάλα εις την νύμφην, η οποία σχηματίζει δι' αυτού σταυρόν επί της θύρας της νέας της κατοικίας. Η νύμφη εν συνεχεία διέρχεται άνωθεν ζώνας, δείγμα τούτο ότι θα μείνει όλη της την ζωήν αρρήκτως ενωμένη μετά των μελών της νέας οικογενείας. Παρατίθεται ολονύκτιον συμπόσιον, περί το τέλος του οποίου διανέμεται το «κανίσκι» του νουνού, (ψητόν κρέας και οίνος). Οι συνδαιτημόνες ρίπτουν εις τον δίσκον του νουνού χρηματικά ποσά κατά προαίρεσιν. Το ποσόν τούτο ανήκει εις τον νουνόν, ο οποίος συνήθως «δωρίζει» αυτό εις τους νεονύμφους με την ευχήν «και άρχοντες». Ο νουνός τρώγει την κεφαλήν του ψητού. Η οικογένεια του γαμβρού δίδει εις τον νουνόν δώρον το «πεσκέσι». Την Δευτέραν, το γλέντι συνεχίζει μεταξύ στενών συγγενών εις την οικίαν της νύμφης. Την Τρίτη η νύμφη «μοιράζει δώρα» στους συγγενείς του γαμβρού και στις «προξενήτρες» δίδει «τροβάδες», κάλτσες προσόψια, υποκάμισα και άλλα παρόμοια. Την πενθεράν και οι δύο σύζυγοι αποκαλούν «μάννα». Ο παράνυμφος προσκαλεί μετ' ολίγας ημέρας το ζεύγος εις την οικίαν του και παραθέτει εις αυτούς δείπνον. Εις τα συμπόσια σήμερον λαμβάνουν μέρος και οι γυναίκες. Η μητέρα της νύμφης εις την οικίαν της κόρης της θεωρείται «μουσαφίρης».

Προίκα: Είς πολύ παλαιάν εποχήν η νύμφην δεν ελάμβανεν διόλου προίκα. Αργότερον ελάμβανεν προίκα, την οποίαν όμως εχρηματοδοτεί ο γαμβρός. Σήμερον δε, λαμβάνει προίκα, αγρόν 10 στρέμματα, κατοικίδια ζώα, πλούσιον ρουχισμόν και εις μετρητά αρκετάς χιλιάδες, αναλόγως της κοινωνικής θέσεως της οικογενείας του γαμβρού.

Διαζύγιον: Σπανίως σύζυγοι διεζευγνύοντο δι' άλλων αιτίαν, εκτός, πρώτον αν η σύζυγος ήτο άπιστος και «ντρόπιαζε τον άντρα της» και δεύτερον αν η σύζυγος ήτο «στείρα». Εις την περίπτωσιν αυτήν, μετά το τρίτον έτος έγγαμου βίου, εάν δεν απέκτα είχεν το δικαίωμα ο σύζυγος να την «διώξει». Είχεν επίσης δικαιώματα να συζηήσει μετ' αυτής επί πλέον

τρία ή έξ' έτη. Μετά παρέλευσιν, όμως, ατέκνου δωδεκαετούς συμβιώσεως, το διαζύγιον και διά κοινωνικούς λόγους καθίστατο αναπόφευκτον.

Κωλύματα: Πλήν της συγγενείας, την σύναψιν γάμου εμποδίζουν η ηλικία, η οποία έχει τουλάχιστον όριον τα (12) έτη, εάν οι μελόνυμφοι είναι ομογάλακτοι και αν έχουν τον ίδιον νουνό ή βαπτίσθησαν εις το «ίδιον λάδι».

-Η αρκετά ηλικιωμένη κόρη πέραν των (30) ετών θεωρείται γεροντοκόρη «έμεινε στο ράφι». Οι άρρενες δεν έχουν όριον ηλικίας.

-Οι χήροι και οι χήρες και αν ακόμη έχουν ηλικιωμένα τέκνα δεν θεωρείται προσβλητικόν να έλθουν ως δεύτερον ή και τρίτον γάμον, είτε μεταξύ των είτε με άτομα διά πρώτην φοράν ερχόμενα εις γάμον.

Τραγούδια του γάμου:

1. «Ντύσου στολίσου λυγερή και φόρα τα καλά σου
σε περιμένει ο γαμπρός και τα συμπεθεριά σου.
Ο κόσμος είπανε πολλά θα πούνε κι' άλλα τόσα,
φίδι θα φάει τη γλώσσα τους και η οχιά τη γλώσσα.
Έχω δυο γαρύφαλλα τα δυο σ' ένα κλωνάρι
έχω ελπίδα στο θεό να γίνουνε ζευγάρι».
2. «Έχεις μαλλιά τετράξανθα στις πλάτες σου ριγμένα,
σου τα χτενίζουν άγγελοι με τα χρυσά τους χτένια.
Η μάννα σου σε γέννησε και σ' έκανε μεγάλη,
μα τώρα ήρθε ο καιρός για να σε πάρουν άλλοι».
3. «Χαρά σε 'τούτο νιόγαμπρο με τις πολλές κουνιάδες
Η μια κρατά το άλογο, άλλη το χαλινάρι
κι' τρίτη η μικρότερη αυτήν τον κατεβάζει.
Του κάνουν ψάρια στο νταβά αυγά τηγανισμένα,
του ψήνουν και κοτόπουλο μεζέ για το κρασί του».
4. Σήμερα εξημέρωσε μια θλιβερή ημέρα.
Σήμερα ξεχωρίζεται μάννα και θυγατέρα.
Σήμερα στεφανώνεται αιτός και περιστέρα.
Αιτός ήταν περήφανος και η πέρδικα γραμμένη.
-Πού ήσουν μικρή πέρδικα τόσον καιρό χαμένη;
-Ημουν ψηλά στην πιπεριά και μάζενα πιπέρι
να πιπερώσω το φαΐ να φάν οι συμπεθέροι».

ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ – ΛΟΧΕΙΑ – ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΕΚΝΟΥ – ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥ:

Η έγκυος σεβαστόν μέλος της οικογενείας της, δέχεται τις περιποιήσεις των οικείων της ενώ η ίδια εις ουδένα προσφέρει υπηρεσίας. Διά να μαντέψουν το φύλον του εμβρύου τοποθετούν νεφρό ζώου εις αναμμένα κάρβουνα αφού προηγουμένως το σχίσουν στα δύο. Αν κλείσει θα γεννηθεί αγόρι, αν το αντίθετο, θα γεννηθεί κορίτσι. Προς τον σκοπόν αυτόν «οι μαμές που είδαν πολλά τα μάτια τους» παρατηρούν την θέσιν και το σχήμα της κοιλίας της εγκύου. Καλόν θα είναι «να δώσει ο Θεός αγόρι» Την επώδυνον ώρα του τοκετού και αργότερον την λεχώ παραστέκουν «οι μαμές» και η μητέρα της, αν είναι νέα και ημπορεί να προσφέρει υπηρεσία εις αυτήν. Αφού ετοιμάζουν το μωρό αρχίζουν αμέσως οι επισκέψεις. Γυναίκες πάσης ηλικίας αδιακρίτως συγγενικού δεσμού, με δώρα φαγώσιμα διά την λεχώ «πίττες με τσόλια και τηγανήθρες» ως και «ασήμι» διά το νεογέννητο, καταφθάνουν και αφού παρατηρήσουν το μωρό, λένε ευχές «να σας ζήσει ο μουσαφίρης» και αποχωρούν συνήθως κατά μικράς ομάδας. Κατά την επιστροφήν γίνεται συζήτησις με θέμα: «Τίνος μοιάζει». Η οικογένεια της λεχούς τεσσαράκοντας ημέρας δεν δίδει δανεικά και εις τον κοιτώνα της λεχούς απαγορεύεται η είσοδος μετά ή κατά την δύσιν του ηλίου. Μετά παρέλευσιν τεσσαράκοντα ημερών η λεχώ κρατούσα το τέκνον της και συνοδευομένη υπό συνοδού μεταβαίνει κατά τον εσπερινόν εις τον Ναόν και «παίρνει ευχές». Τα νόθα, «οι μπάστοι», είχαν σκληράν τύχην, εστραγγαλίζοντο και ερρίπτοντο εντός του «βάλτου». Το τέκνον η μητέρα μεγαλώνει μόνη της ή με την βοήθειαν της πεθεράς της. Τα θήλεα είναι αγαπητά εις τον κύκλο της οικογενείας των. Τα εκ γεννητής ανάπηρα τέκνα αγαπούν οι γονείς των μεταχειριζόμενοι αυτά ως και τα αρτημελή. Παραδέχονται τη βασκανία και φοβούνται τα μάγια. Οι γονείς φροντίζουν τα θήλεα έως την ημέραν του γάμου των, τα άρρενα πάντοτε, εφ' όσον δύνανται βοηθούν αυτά. Τα «άτακτα» τέκνα των και τα απείθαρχα ουδέποτε κάμνουν «απόπαιδα». Όταν λικνίζουν τα μωρά των τραγουδούν:

1.

*«Νάνι, νάνι, νάνι του
ώσπου να 'ρθει η μάννα του
απ' το Δώνυ³⁶ ποταμό
κι' από την κρυόβρυση
να του φέρει λουλουδάκια
μοσχοτριανταφυλλάκια».*

2.

«Νάνι, νάνι, κουτσονάνι

---

³⁶ Αιδωνεύς= Αχέρων

το παιδάκι μου να κάνει».

3.

«Νάνι, νάνι, νάνι 'το³⁷
το παιδί θέλει χορό
μα βιολιά δεν είν' εδώ.
Όποιος πάη να τα φέρη
ένα τάληρο στο χέρι».

4.

«Οι δουλειές να πνίγονται
τα παιδιά να γίνονται»³⁸.

5.

«Νάνι, νάνι το παιδί
σαρμανίτσ' από φλουρί
και τριχιά μεταξωτή».

Παρ' όλον ότι και ο πατήρ εξίσου ηγάπα, ως και η μήτηρ, τα τέκνα του και εφρόντιζεν περί αυτών, εν τούτοις όμως παλαιότερον εθεωρείτο «εντροπή» να φέρει εις την αγκαλιάν του τέκνον. Τούτο εξελαμβάνετο, ως αδυναμία τούτου και ενομιζέτο, ότι η γυνή διηύθυνεν τα του οίκου των. Τα θήλεα εκ της σχολικής αυτών ηλικίας απηγορεύετο να συναναστρεφώνται μετά των αρρένων.

Βάπτισις: Επεκράτει ανέκαθεν ο νηπιοβαπτισμός. Την θέσιν του αναδόχου δι' όλα τα τέκνα ενός ζεύγους λαμβάνει ο νουνός του πατρός των, διότι «αν καταραστεί ο νουνός τα παιδιά δεν ζουν και προκοπή δεν γίνεται». Η μητέρα δεν παρευρίσκει εις την βάπτισιν, η οποίαν γίνεται εις την οικίαν του βρέφους, αν το ζητήσουν οι γονείς του. Η μητέρα «δωρίζει» όποιον θα της αναγγείλη το όνομα του τέκνου της. Το πρώτον άρρεν λαμβάνει το όνομα του εκ πατρός των, είτε εν ζωή ευρισκομένων, είτε αποθανόντων. Μετά το μυστήριο παρατίθεται γεύμα εις το οποίον πολλάκις καλείται και λαϊκή ορχήστρα. Εάν τα τέκνα ενός ζεύγους «δεν ζούν», τότε τοποθετούν αυτά αμέσως μετά την γέννησιν των εις σταυροδρόμιον και όποιος θα διέλθε από το σημείον εκείνο και τα ανεύρη γίνεται νουνός των αμέσως και ονομάζει τα άρρενα «Σταύρον», τα δε θήλεα με το όνομα «Σταυρούλα». Είναι προσβλητικόν να κληθεί κάποιος «να βαφτίσει και ν' αρνηθεί τούτο».

Αεροβαπτισμός: Είναι γνωστός και τελείται κατά τα εκκλησιαστικώς παραδεδεγμένα.

ΤΕΛΕΥΤΗ

---

³⁷ Αυτό.

³⁸ Μεγαλώνουν.

Θάνατος: Κατά το ψυχορράγημα λένουν: “tani delspirti”. (τώρα βγαίνει η ψυχή!). Τον ψυχορραγούντα, ο οποίος και μεταλαμβάνει, παραστέκουν συγγενείς και φιλικά πρόσωπα. Μετά την εκπνοήν ειδοποιούνται οι μέν συγχωριανοί του δια της πενθίμου κωδωνοκρουσίας του κώδωνος της εκκλησίας, (αν είναι πρόσωπον άγον μεγάλην ηλικίαν και κοινής εκτιμήσεως τότε κρούεται επί ώρας ολόκληρους, αν όχι μόνον ολίγας φορές), διά παντός δε μέσον φίλοι και συγγενείς του κατοικούντες εις άλλα χωρία.

Ο νεκρός παραμένει εις την οικίαν του εικοσιτέσσαρας ώρας και φυλλάσεται αγρύπνως «μην τον πατήσει γάτα και βρουκολακιάσει». Τότε θα περιφέρεται εις την γήν εν έτος. Αν είναι «αδικοχαμένος» προξενεί κακά ιδίως εις τους οικείους του. Πρίν της εκφοράς λαμβάνει λαμβάνει χώραν «το στόλισμα του νεκρού» και υπό τους ήχους λυπηράς κωδωνοκρουσίας σχηματίζεται η νεκρική πομπή, την οποία ακολουθούν και οι εχθροί του νεκρού η της οικογενείας του. Κατά το «σήκωμα» σπάζουν πήλινον αγγείον «δια να απομακρυνθεί ο χάρος από το σπιτικό». Ο νεκρός μεταφέρεται εντός νεκροφόρου υποβασταζόμενος υπό τεσσάρων ανδρών.

Οι αυτόχειρες δεν τιμώνται νεκροί, το ίδιον γίνεται προκειμένου και περί νηπίων αβάπτιστων.

Την στιγμήν που ο νεκρός εναποτίθεται εντός του τάφου του ρίπτουν επ’ αυτού άνθη και καρπούς. Εντός του ναού και κατά την ακολουθίαν ανάπτεται το «ψυχοέρι», το οποίον είναι αρκετάν μακρόν και έχει κατασκευαστεί εκ κηρού μελίσης. Τούτο κρατείται διαδοχικώς υπό του εκκλησιάσματος ολοκλήρου και τελικώς τίθεται επί των κολλύβων.

Μετά τον ενταφιασμόν συλλυπούνται τους οικείους του αποθανόντος, μοιράζονται τα κόλλυβα και ψάλλεται τρισάγιο επί των τάφων των νεκρών. Εν συνεχεία οι ακολουθήσαντες την εκφοράν επιστρέφουν και πάλιν εις την οικίαν του ενταφιασθέντος, πλύνουν τα δάκτυλα των χειρών των και ρίπτουν σταγόνας ύδατος όπισθεν των, δια την απομάκρυνσιν του κακού εκ της οικίας. Ο νεκρός ενεταφιάσθη εις τον οικογενειακόν του τάφον. Τα οστά των πρό αυτού αποθανόντων συνθάπτονται μέτ’ αυτού. Την κηδεμονίαν της οικογενείας του αποβιώσαντος αναλαμβάνει ο πλησιέστερος συγγενής του. Τα ενδύματά του διανέμονται εις πτωχούς για «συχώριο». Οι συγγενείς του μακαρίτου φανερώνουν το πένθος των φορώντες μαύρα ενδύματα. Επί τεσσαράκοντας ημέρας παραμένουν αξύριστοι και δεν φροντίζουν τον εαυτό τους. Δεν βάζουν κόκκινα αυγά, αποφεύγουν τις χαρούμενες συντροφίες, δεν ανταλλάσσουν επισκέψεις κατά τας εορτάς επί τρία έτη.

Μνημόσυνα: Γίνονται μετά τρεις, εννέα και τεσσαράκοντα ημέρας. Μετά τρεις, εξ και εννέα μήνες. Μετά έτος, τρία και εννέα έτη. Επίσης γίνεται

«40/Λείτουργα» δια να συγχωρηθούν αι αμαρτίαι του αποβιώσαντος. Κατά τα μνημόσυνα οι γυναίκες της συγγενείας του, επί του τάφου μοιρολογούσαι, υμνούν τας αρετάς του αποθανόντος. Κατά τα μνημόσυνα γίνονται τα «ζιαφέτια (συμπόσια λύπης) και ακούονται ευχαί ως: «Θεός μακαρίζει την ψυχήν του», «και σε χαρές». Εις την χήραν του νεκρού εύχονται «καλήν υπομονήν».

Κληρονομιά: Μετά τον θάνατον ενός ατόμου, το οποίον κατείχε περιουσίαν, αυτή περιέρχεται εις τους οικείους του ή κατά τον ορισμόν της διαθήκης του εις άτομον της αρεσκείας του μακαρίτου. Μετά τον θάνατον των γονέων «χωρίζουν» οι αδελφοί. Ο νεώτερος παραμένει εις την πατρικήν οικίαν, ενώ οι μεγαλύτεροι κτίζουν νέας οικίας. Η περιουσία των γονέων διανέμεται μεταξύ των εις ίσα τεμάχια.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

«Παγανιές»: (κακά πνεύματα, διάβολοι, φαντάσματα): Πολλές διηγήσεις φανταστικές ακούμε παρά των ενηλίκων. Κατ' αυτές «οι παγανιές» παρουσιάζονται υπό διαφόρους μορφάς. Άλλοτε ως γυναίκες, μαυροφόρες, αδύνατες, εντελώς μαύρες, ευκίνητες, με σουβλερούς όνυχας και οδόντας έξω των χειλέων, μυτερούς, αραιούς. Μάτια θολά, αυτιά πεσμένα προς τα κάτω, μαλλιά μακριά και αχτένιστα, γνέθουν και είναι έτοιμες την κάθε στιγμή να προξενήσουν κακό σε κάθε ζώσαν ύπαρξιν. Άλλοτε ως «βιολιντζήδες», κουτσοί αλλά ευκίνητοι, μαύροι και δόλιοι, οι οποίοι φέρουν ουράς και άλλοτε ως «ρασοφόρους» ή αλλόμορφα τέρατα. Δεν κινούνται όμως παντού, αλλά ακολουθούν «τις διάβες» (οδοί δαιμόνων). Ως τόποι κατοικίας των θεωρούνται: ο «βάλτος», το ποτάμι, τα ερημόσπιτα, τα σπήλαια της θαλάσσης και κυρίως τα «Στίγκια». Προς εκδίωξιν των έρριπτον εις την φωτιάν άλας, πυρίτιδα και θυμίαμα ή έλεγον:

«Κάηκε το βουνό
Κάηκε η σπηλιά
Πάνε τα παιδιά σου
Μωρ' κυρά παγανιά»

Άλλαι προλήψεις:

-Όποιος τρώγει μυαλό ζώου χάνει την εξυπνάδα του.

-Όταν τοποθετούν αυγά στην «κλωσσαριά» λέγουν:

«Δέκα κόττες να γεννούν
Μαζί κι' ένα κοκόρι
Για να το φάη ο τάτας³⁹».

-Αν σφυρίζει η φωτιά του φούρνου θέλει πίττα.

-Αν παίζει η στάχτη στη φωτιά ή λαλούν αποβραδύς κοκόροι ή μπούφοι βρέχει την άλλη μέρα.

-Αν καθίσει πάνω σου αράχνη επιστολή περίμενε.

-Αν μπή αγκάθι στο σπίτι, περίμενε κακόν επισκέπτην.

-Αν καίγονται οι κάπνες στην πυροστιά κάποιος μας «τρώγονατι».

-Αν η φωτιά σφυρά στο τζάκι κάποιος μας «λογοπιάνει».

-Αν «τρώη» το δεξί χέρι «λεφτά θα πάρεις», αν το αριστερό «λεφτά θα δώσης».

-Αν σου καθίσει στο «μούτρο» (πρόσωπον) αλογόμυγα θα σε φιλήση πρόσωπον του αντίθετου φύλλου.

-Αν δείς την κουκουβάγια κατάματα χάνεις το φως σου, το ίδιο θα συμβεί αν καθρεπτίζεσαι βράδυ.

---

³⁹ Πατέρας.

- Όποιος πατεί ορνιθοσκαλίσματα «αρρωσταίνει».
- Όποιος μετράει τ' άστρα του «βγαίνουν στα χέρια».
- Αλλοίμονο σου αν ακούσης τον κούκο πρώτη φορά νηστικός.
- Αν οι κόρακες τρώγονται «κάποιος χωριανός θα χαθή».
- Αν φάη κανείς μάτι ζώου θα πεθάνει ο αδελφός του.
- Αν ο νεκροθάπτης την στιγμήν που ανοίγεται ο τάφος «πιάκει το τσαπί» θα ακολουθήσει ενταφιασμός άρρενος.

ΣΤΟΛΑΙ

(αι οποίαι εφορούντο κατά το παρελθόν):

Α' Αρρένων

Επίσημος: «Φέσι» (σκουφάκι) κόκκινον, το οποίον έφερον μαύρην φούνταν. Οι γέροι εφόρουν λευκό «φέσι» άνευ φούντας και πέριξ αυτού ετύλιγον μαύρον μανδήλιον. Αντί περιλαιμίου εφόρουν κόκκινον παραλληλόγραμον μανδήλιον. Εφόρουν φουστανέλλαν λευκήν και μάλλινην «ζώνην», την «ζώστραν». Τα «τίρκια» (λευκά, υφαντά, μάλλινα, σωληνοειδή), τα οποία εκάλυπτον τους πόδας από μάκρου μέχρι αστραγάλου. Επ' αυτήν δε προσδέοντο μαύρες, μάλινες πλεχτές «ζώστρες», οι οποίες έφερον επίσης μαύρην φούνταν. «Τσαρούχια» (κόκκινα υποδήματα με μαύρην σφαιροειδή φούνταν επί του προσθίου άκρου). Πάνω από την «ζώστρα της φουστανέλλας έδενε το «Σιλιάφι» (πλατεία εκ δέρματος ζώνη με πολλές θήκας). Εξ αυτής εκρέμαντο το «χαρμπί» (ράβδος 0,30 μ. εκ πολύτιμου μετάλλου), το πιστόλιον και η μάχαιρα εντός αργυράς θήκης. Εφόρουν επίσης την «φανέλλαν» (υφαντή, μάλλινη, λευκή). Επ' αυτής τον «κοντέ» (υποκάμισον με πλατείας λευκάς μανίκας) συνήθως μετάξινον. Επ' αυτού το «Γιοξάριον» (κεντητόν γιλέκον) και επ' αυτού το «Μπεσιλί».

Εργασίας: «Γιοξάριον» άνευ κεντησμάτων. «Μπουραζάνα» (είδος νησιωτικής βράκας, μάλλινην, λευκή, η οποία έφθανεν ολίγον κάτωθεν του γόνατος) Τα «τίρκια» και τις «πίγκες» (υποδέματα εκ δέρματος χοίρου χοιροποίητα και ακαλαίσθητα).

Κόμμωσις: Οι νέοι έκοπτον τα μαλλιά των, ως και σήμερα, έφερον δε απαραίτητως μύστα και οι γέροι δεν έκοπτον τα μαλλιά των και τα εχτένιζον προς τα οπίσω και έλεγον το χτένισμα αυτό «τσεπρέ», επίσης δεν εξυρίζοντο, εξ ου και το τραγούδι:

*«Θ' αφήσω γένεια και μαλλιά για να με λένε γέρο
Τον πόνο πού' χω στην καρδιά μονάχος μου τον ξέρω».*

Β' Θηλέων

Επίσημος: «Φουστάνι» (πλατύ, μονόχρωμον, ζωηράς αποχρώσεως). «Τσαρούχια λουστρίνια», ως των αρρένων, έφερον όμως και «πούλιες» (μετάλλινα στολίδια). «Τλέστα» (μάλινες λευκές ή μαύρες κεντητές κάλτσες). Εφόρουν το «ζωνάρι» (μάλλινον κεντητόν) και την «ποδιά» η οποία ήτο επίσης μάλλινη, κεντητή και έφθανεν κάτω του γόνατος. Την «Σίττα» (συγκούνι), επανωφόριον άνευ μανικίων, κεντητόν και αναλόγου προς την ηλικίαν αποχρώσεως και κατασκευής. Την κεφαλήν, πλήν του προσώπου, εκάλυπτεν η «μανδήλα».

Της Νύμφης: Τα ως άνω με ωραιότερον διάκοσμον και ωραιότερας αποχρώσεις. Επί πλέον δε τα «Σούμπολα» (ασημοκούμπια). Αντί μάλλινης ζώνης, εφόρει την «πρέζα» (ασημένια ζώνη). Αντί της «Σίττας», τη «Γκοντζιόκα» (σίττα ανοιχτή εμπρός). Αντί μάλλινης ποδιάς, τη «Ρεπανή» (ποδιά με κρόσια εξ υφάσματος ανωτέρας ποιότητας και πλούσιον διάκοσμον). Αντί της «μανδήλας», εφορεί τον «Μουχραμάν» («ομπόλια» μεταξίνη, διαφανής), η οποία εκάλυπτεν το πρόσωπον της, μέχρι της στιγμής της στέψεως μόνον, και ήτο χρώματος ανοικτού καφέ.

Εργασίας: «Φουστάνι» άνευ κεντησμάτων. «Τλέστα», «πίγκες» και μαύρο «μανδήλιον».

Κόμμωσις: Τα μαλλιά επλέκοντο δυο πλεξούδες. Οι κόρες έρριπτον την μίαν «κότσαν» εμπρός. Η νύμφη μόνον εφόρει επί της κεφαλής την «κόπιτσα» (ασημένια και έφερεν πετράδια). Εφόρουν δε ενώτια τα «σκουλαρίκια», συνήθως χρυσά.